MAKALELER
II

TÜRK TARİHİNDE SELÇUKLU ASIRLARI

PROF. DR. OSMAN TURAN

HAZIRLAYAN
YUNUS EMRE KALELİ

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1607
KÜLTÜR SERİSİ: 914

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-605-155-870-7 (Tk) / 978-625-408-017-3 (2.c)

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Tashih: Hüseyin Özdemir

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: GNG Tanıtım

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Osman TURAN; Selçuklu tarihçiliğinin kurucularından sayılan Osman Turan, 1914 Haziran'ında Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Soğanlı köyünde doğmuştur. Trabzon'un fethinden (1461) sonra bölgeye yerleştirilen Kurdoğulları aşiretine mensuptur. Büyük dedesi, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) esnâsındaki kahramanlıkları ile Bayburtlu Zihni'nin şiirlerine konu olan Mustafa Osman Ağa, dedesi Abdullah Ağa ve babası I. Dünya Savaşı sırasında Erzurum-Kandilli'de şehit düşen (1916) Hasan Ağa'dır. Babasının şehâdeti sırasında henüz iki yaşında olan Osman (Ferit), annesi Şahzene Hanım ve ikisi kız, biri erkek üç kardeşiyle birlikte Çaykara'nın Soğanlı (Hepşara) köyüne göçmek zorunda kalmış, çocukluğu burada geçmiştir.

İlkokulu dayısının himâyesinde Çaykara'da, ortaokulu Bayburt'ta okumuştur. Lisenin ilk iki sınıfını Trabzon'da, son senesini ise Ankara'ya tâyin olan ağabeyinin yanında Ankara Erkek Lisesinde tamamlamıştır (1935). Aynı sene bizzat Atatürk'ün girişim ve emriyle açılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin yatılı imtihanlarını kazanmış ve 9 Ocak 1936'da ders başı yapan fakültenin, 195 kişilik ilk talebelerinden olmuştur. Burada, Atatürk tarafından Orta Çağ kürsüsüne tâyin edilen dünyaca meşhur bilim adamı M. Fuad Köprülü'nün öğrencisi olmuş, zekâsı ve çalışkanlığı ile temâyüz ederek hocasının dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu yıllarda yayınlanan ilk çalışmaları olan "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih" (M. F. Grenard'dan tercüme/*Ülkü*, 1939-40) ile "İlig Unvanı Hakkında" adlı (*Kopuz*, 1939) yazıları da onun ileride yayınlanacak büyük eserlerinin işâreti olarak ilim âlemince takdir ve beğeniyle karşılanmıştır.

1940 yılında mezun olduktan sonra aynı fakültede, dâimî bir kadro olmayıp bir çeşit burs olarak tevdi edilen "ilmî yardımcı" kadrosuyla ve 30 lira maaşla çalışmaya başlamıştır. 14.11.1941'de Köprülü'nün danışmanlığında Türkiye'deki ilk tarih doktorası olan *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* isimli tezini savunmuş ve doktor unvanını almıştır. Hocası Fuad Köprülü'nün siyasete atılması (1941) üzerine Orta Çağ Türk İslam Tarihi derslerini vermekle görevlendirilmiştir. Ardından fakültenin açtığı Orta Zamanlar Tarihi Asistanlığı imtihanını kazanarak 28.07.1942'de göreve başlamıştır. Bu arada Farsça, Arapça ve Fransızcasını geliştirip kaynak yayımına ve orijinal araştırmalara başlayan Turan, 1943-1944'te *Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar* konulu çalışmasıyla doçent olmuştur.

1944'te Irkçılık-Turancılık Dâvâsına temel teşkil eden 3 Mayıs olaylarından hemen sonra Hüseyin Nihal Atsız'ı fakültedeki odasında misafir etmiş olması sebebiyle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açığa alınmıştır (4 Mayıs 1944). Neyse ki CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal ve Tahsin Banguoğlu'nun müdahalesiyle 30 Kasım 1944'te fakültedeki görevine dönebilmiştir. 17.11.1946-12.11.1947 tarihleri arasında Ankara Yedek Subay Okulu Levazım Bölüğü'nde askerlik vazifesini yapmış, ardından tekrar fakültedeki görevine dönmüştür.

19.07.1948'de Paris'te toplanan Şarkiyatçılar Kongresi'ne katılmıştır. Bu esnâda kendisine, bilgi, görgü ve ihtisâsını geliştirmek için İngiltere'de bir yıl kalma izni verilmiş ve böylece 1950 yılına kadar Fransa ve İngiltere'de araştırmalarda bulunma imkânına kavuşmuştur. Bu süre zarfında Milletlerarası Şarkiyat ve Türkiyat kongreleriyle Unesco konferanslarına muhtelif bildiriler sunmuş, bilhassa Şarkiyat Kongresi'nde sunduğu "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Mîrî Topraklar ve Hususi Mülkiyet Şekilleri" başlıklı tebliği büyük takdir ve beğeni toplayarak Osman Turan'a uluslararası şöhret kazandırmıştır. 1949'da Türk Tarih Kurumuna aslî üye seçilen Osman Turan, 1951'de profesörlüğe yükseltilmiştir.

1954 yılı Osman Turan'ın hayatında bir dönüm noktasıdır. Zira o, tıpkı hocası Köprülü gibi siyasete atılmış ve Trabzon'dan Demokrat Parti milletvekili seçilmiştir. Bu arada 6 Kasım 1955'te Türk Ocağının Ankara şubesi reisi, ardından genel merkezin Ankara'ya taşınması üzerine umumî reisliğe seçilmiştir (17 Mayıs 1959).

1956 tarihinde - Atsız Bey'in tavassutuyla - II. Abdülhamid'in torunlarından Satıâ Sultan ile evlenen Osman Turan, 1957 seçimlerinde tekrar milletvekili olmuş ise de 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra tutuklanmış ve 16,5 ay Yassıada'da kalmıştır.

Yassıada'daki yargılamalardan beraat eden Osman Turan'ın bundan sonraki hayatı fakülteye dönmek mücadelesiyle geçmiş; fakülteyi defalarca mahkemeye vermesine ve bu mahkemeleri kazanmasına rağmen çabaları sonuçsuz kalmış ve bir daha fakülteye dönememiştir. Belki de bu yüzden tekrar siyasete atılmıştır. Demokrat Partinin yerine kurulan Adalet Partisi saflarına katılarak partinin 1964'teki kongresinde Teşkilâttan Sorumlu Başkan Yardımcılığına getirilmiş ve 1965'te Adalet Partisi Trabzon milletvekili seçilmiştir. 1966'da da tekrar Türk Ocağı Genel Başkanı olmuş ve bu görevini 1973 yılına kadar sürdürmüştür. Bu dönemde *Türk Yurdu* dergisi Osman Turan'ın gayretleriyle Türk fikir ve kültür hayatına önemli katkılarda bulunmuştur. Fakat kısa bir süre sonra Adalet Partisinin yetkilileriyle fikrî konularda uzlaşmazlığa düşmüştür. Bilhassa *Yeni İstanbul* gazetesinde yazdığı başmakaleleri, partinin genel başkanını rahatsız etmiş ve parti yöneticileriyle yaşadığı bu anlaşmazlık, Haysiyet Divanına sevkine ve partiden ihrâç edilmesine sebep olmuştur (1967). Birkaç yıl sonra 1969 seçimlerine Trabzon'dan Milliyetçi Hareket Partisinin adayı olarak katılmışsa da kazanamamış, fakülteye dönme girişimleri de başarısız olunca 1 Mayıs 1972'de emekliye ayrılmıştır.

Emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul'a yerleşen Osman Turan'ı en çok üzen hâdiselerden biri de 1972 yılı Nisan ayında hiçbir gerekçe gösterilmeden ve savunması dahi alınmadan Türk Tarih Kurumu üyeliğinden çıkartılmasıdır. Ömrünün son günlerinde *Orta Çağ Türk İktisat Tarihi* adlı kitabını yazmak için çalışmakla geçiren Osman Turan, ne yazık ki bu eserini tamamlayamamış ve 17 Ocak 1978 tarihinde evinde geçirdiği beyin kanaması sonucu hayata veda etmiştir. 64 yaşında kaybettiğimiz büyük Türk âlimi ve mütefekkiri Osman Turan'ın ebedî istirahatgâhı, Silivrikapı Ayvalık Kabristanı'ndadır.

Osman Turan, siyaset fâsılasına rağmen, bütün hayâtını okumaya ve yazmaya, yâni sadece ilme vakfeden, bunun dışında başka hiçbir heyecanı ve hedefi olmayan, zekâsıyla öğrenme heyecanını birleştirebilen az sayıdaki dikkate değer tarihçilerin en başında yer almaktadır. Bütün ömründe okuyan ve yazan bir ilim adamı olarak sadece 27 Mayıs'tan sonraki on altı buçuk aylık hapishane hayatında okuma imkânı bulamamış, askerlik devresinde bile kitaplarından ayrılmamıştır. Trabzon Lisesindeki talebeliğinden hayatının son demlerine kadar kendisini hatırlayanların hemen zikretme ihtiyacı duydukları müthiş bir çalışma tiryakiliği ile dikkati çeken Osman Turan, siyasî hayatına rağmen tarih araştırmalarına hiç fâsıla vermemiştir. O, okuduklarını hazmeden; kazandığı bilgileri üstat bir tarihçi, hatta bir tarih felsefecisi hüviyetiyle tahlil ve terkip edebilen az sayıdaki tarihçiden biridir. Bu bakımdan sadece yirminci asırdakiler arasında değil, bütün Türk tarihçileri arasında hocası Fuad Köprülü gibi mütefekkir târihçi vasfına en çok lâyık olan şahsiyet olarak kalacaktır.

Osman Turan'ın yakın çevresi, dost arkadaş ve talebeleri, hocanın özel hayatında ve sosyal ilişkilerinde son derece mütevazı ve kibar bir insan olduğunu, ancak ilmî ve fikrî tartışmalarda, bilhassa millî konularda son derece kararlı, ödün vermez bir karaktere sahip oldu-

ğunu söylerler. Kendisi gibi bir Selçuklu tarihi mütehassısı olan Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in onun fikir mücadelesi hakkında söylediği şu sözler dikkat çekicidir: "O, esersiz unvan sahiplerinin ve cahillerin amansız düşmanıydı. Fakülte kurullarında yalnız millî meseleler karşısındaki ilgisizliklerini ve cahilliklerini değil, ilme ve ilmî ahlâka uymayan tutum ve davranışlarını da yüzlerine karşı söylemekten çekinmezdi. Osman Turan'ın ilmî ve fikrî kudreti karşısında susmaktan başka bir şey yapamayanlar, siyasî hayata atılması üzerine derin nefes aldılar. Onlar Osman Turan'a karşı olan öçlerini, ellerinden tutup akademik kariyere soktuğu yetiştirmelerinin de kendilerine katılmaları sâyesinde Yassıada dönüşü fakülteye yanaştırmamak suretiyle aldılar."

Osman Turan'ın işaret edilmesi gereken diğer bir önemli özelliği de Türkçeyi güzel yazma ve yanlış müdahalelerden koruma konusunda yaptığı mücadeledir. Denilebilir ki Cevdet Paşa'dan sonra gelen tarihçiler içinde Türkçeyi hiçbir tarihçi onun kadar itinalı ve sehl-i mümtenî denecek derecede güzel ve açık seçik bir ifade ve üslûpla yazamamıştır. Bu kadar rahat ve zevkle okunan eserlerinde kullandığı dil ve üslûbun, başlı başına bir meziyet ve maharet olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Onun engin bilgi birikimi ve eşsiz üslubuyla kaleme aldığı eser, *Kopuz, Ülkü, Belleten, Türk Hukuk Tarihi Dergisi, Millet, Zafer, Studia Islamica, Revue des Etudes Islamiques, Hilâl, İslâm Medeniyeti, Fedai, Türk Yurdu, Yeni İstanbul, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Bâbıâli'de Sabah* gibi daha birçok gazete ve mecmualarda yayınlanmıştır. Bir ilim ve fikir adamı olarak tamamı ana kaynaklara dayanan ve alanında ilk olma özelliği taşıyan eserlerinin en önemlileri *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* (1965), *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (I-II, 1969), *Selçuklular Zamanında Türkiye* (1971), makalelerinden oluşan *Selçuklular ve İslâmiyet* (1971) ve *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*'dir (1973). Ayrıca her biri ayrı öneme sâhip kaynak neşirleri ve tercümeleri de mevcuttur. Bunlardan bazıları: Aksarâyî'nin, *Müsâmeretü'l-ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr*'ı (1944); "Selçuklu Devri Vakfiyeleri I, II, III" (TTK *Belleten*, XI/42 [1947]; XI/43; XII/45 [1948]); *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (1954); *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar* (1958); M. F. Grenard'dan "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih" (*Ülkü*, 1939-1940) ve E. Cavaignac'dan, *Tarihî Kronolojinin Esasları* (1954).

Bunların dışında yine her biri başlı başına temel bir kaynak niteliği taşıyan birçok akademik makalesi ve ansiklopedi maddesi bulunmaktadır ki bu yazılar daha sonra toplanarak *Prof. Dr. Osman Turan, Makaleler* (haz. Altan Çetin-Bilal Koç, Ankara 2010) adıyla yayımlanmıştır.

Osman Turan'ın bir fikir adamı olarak kaleme aldığı ve Türkiye'nin sosyal, kültürel, dinî ve siyasî meseleleri üzerinde yine kendine özgü birikim ve üslubuyla temas ettiği başlıca eserler ise şunlardır: *Gafletten Uyanalım!* (1948), *Türkiye'de Manevî Buhran Din ve Laiklik* (1964), *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilâli* (1964), *Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları* (1969), *Türkler Anadolu'da* (1973), *Vatanda Gurbet* (1980) ile *Tarihî Akış İçinde Din ve Medeniyet*'tir (1980).

Osman Turan'ın eserleri, vefatından sonra da geniş bir okuyucu kitlesi tarafından takip edilmiş, ele aldığı konular üzerine eğilen yeni nesil araştırmacılar için birer başvuru veya el kitabı hâline gelmiştir. Bu cümleden olmak üzere onun hayatı, şahsiyeti ve tarihçiliğinin, kendisinden sonra gelen araştırmacıların yolunu aydınlatan bir kutup yıldızı mesabesinde olduğu söylenebilir.

İÇİNDEKİLER

TÜRK TARİHİNDE SELÇUKLU ASIRLARI 11
KUTALMIŞOĞLU SÜLEYMAN ŞAH (... - 1086) 13
I. KILIÇARSLAN (... - 1107) 41
II. KILIÇARSLAN (... - 1192) 53
GIYÂSEDDİN KEYHÜSREV (...- 1211) 77
II. SÜLEYMAN, RÜKNEDDİN SÜLEYMAN ŞAH (... - 1200) 89
III. İZZEDDİN KILIÇARSLAN (... - 1205) 111
I. İZZEDDİN KEYKÂVUS (...- 1220 113
I. ALÂEDDİN KEYKUBAD (... - 1237) 131
II. GIYÂSEDDİN KEYHÜSREV (...-1246) 155
II. İZZEDDİN KEYKÂVUS (1238-1278) 171
IV. RÜKNEDDİN KILIÇARSLAN (... - 1266) 177
II. KEYKUBAD 183
II. İZZEDDİN KEYKÂVUS'A AİT BİR TEMLİKNÂME 185
SELÇUKLULAR ZAMANINDA SİVAS ŞEHRİ 201
BÜYÜK MALAZGİRT ZAFERİ VE ANADOLU'DA TÜRK DESTANI 213
SELÇUK TÜRKİYE'Sİ VE DÜNYA TİCARETİ 229
SELÇUK TÜRKİYE'Sİ DİN TARİHİNE DAİR BİR KAYNAK I
FUSTÂT UL-'ADÂLE FÎ KAVÂ'İD İS-SALTANA 237
ALPARSLAN 267
SELÇUKLU DEVRİ'NDE DİN VE MEZHEP 271
SELÇUKLULAR ÜZERİNDE İSLÂM
MÜTEFEKKİRLERİNİN DÜŞÜNCELERİ 275
SELÇUKLULARDA İSLAM BİRLİĞİ İDEALİ 283
SELÇUKLULAR VE GÜZEL SANATLAR 285
TÜRK TARİHİ VE SELÇUKLULAR 289
TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA TOPRAK HUKUKU 293
LA LEGISLATION TERRIENNE CHEZ LES
SEDJOUKIDES DE TURQUIE 311
SELÇUKLU SULTANI, ANADOLU FATİHİ ALPARSLAN'IN 1064 KARS İLİ FETHİ ÜZERİNE 313
SELÇUKLULAR VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE ANADOLU 315
ALPARSLAN VE MALAZGİRT SAVAŞI 337
TÜRKİYE SELÇUKLULARI 341
SELÇUK KERVANSARAYLARI 347
SELÇUK DEVRİ VAKFİYELERİ 367
SELÇUKLU DEVRİ VAKFİYELERİ 413
SELÇUK DEVRİ VAKFİYELERİ 425
SELÇUKLU DEVRİ'NE AİT KÖY SATIŞI HAKKINDA BİR VESİKA 513
DİZİN 519

TÜRK TARİHİNDE SELÇUKLU ASIRLARI

KUTALMIŞOĞLU SÜLEYMAN ŞAH[1] (... - 1086)

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk sultanı. Selçuk'un oğlu olan Arslan Yabgu'nun torunu ve Kutalmış'ın oğludur. Sultan Tuğrul Bey'e karşı taht mücadelesi yapan Kutalmış, Sultan'ın ölümü üzerine payitaht Rey'e yürüyerek sultanlığını ilan etmiş ve aynı maksatla hareket eden Alparslan ile vuku bulan savaşta ölmüştü. Kardeşi Resul Tigin ile oğulları Süleyman, Mansur ve diğerleri Alparslan tarafından esir edilmişti.[2] Kaynaklarda Süleyman Şah hakkında verilen bilgiler çok az, müphem ve hatalı olduğundan onun şahsiyeti, siyasî hüviyeti, faaliyetleri ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu bugüne kadar anlaşılamamış ve çok karışık bir mahiyet almıştır.

Süleyman'ın Tarih Sahnesine Çıkışı

Arslan Yabgu, Selçuk'un büyük oğlu ve babasının ölümünden sonra da Selçukluların Yabgusu (reisi) olduğu için oğulları Kutalmış ve Resul Tigin saltanat davasında ısrar etmişler ve Mikail-oğulları elinde bulunan Selçuklu Devleti'ne karşı istiklâl teşebbüslerine girişmişlerdi. Muahhar kaynaklar; Kutalmış'ın 1064'te Alparslan'a karşı mücadelede ölümünden sonra Sultan'ın esir aldığı evlatlarının hayatına da son vermek istediğini fakat Nizâm'ül-Mülk ile istişare edince hanedan azasını idamın uğursuzluk getireceği ve devletin bekasına tesir edeceği düşüncesiyle bundan vazgeçildiğini yazarlar.[3] Bununla beraber aynı kaynaklar bir hadise çıkarmalarını önlemek maksadıyla ya gazâ yaparak hizmette bulunmaları veya bu suretle şehit olarak bertaraf edilmeleri için Bizans hudutlarına sürülmelerine karar verildiğini de rivayet ederler. Böylece Kutalmışoğulları, Diyarbekir-Urfa havalisine ve Birecik yakınlarına gelip bu bölgede çok sönük ve sıkıntılı bir hayat sürmüşlerdir.[4] Bazı Müslüman ve Hristiyan kaynaklar, bunun aksine Süleyman'ın

---

[1] *İslâm Ansiklopedisi*, C. XI, MEB, İstanbul 1970, s. 201-219; Bibliyografya metin içinde verilmiştir. Aynı makale, Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 713-750; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 95-128; [makalede yer alan kaynaklar dipnotlara indirilmiştir. (Haz.)]

[2] Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ankara 1965, s. 97-99.

[3] Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 97-99.

[4] Zahirû'd-Din Nîşâbûrî, *Selçuknâme*, Tahran 1332, s. 21; Reşidüddîn, *Câmi'ut-Tevârih*, *Tarih-i Âl-i Selçuk*, nşr. A. Ateş, Ankara 1960, s. 28; Kerimüddin Aksarayî, *Müsâmeret'ül-Ahbâr*, nşr. Osman Turan, Ankara 1944, s. 16-19; Türkçe Anonim *Selçuknâme*, Edirne Bâdî Efendi kütüp. nr. 559, yeni 2313, var. 69[a].

II. KILIÇARSLAN[1] (... - 1192)

Sultan I. Mesud'un oğlu ve I. Kılıçarslan'ın torunudur. Bu büyük Selçuklu Sultanı'nın uzun süren hükümdarlığı zamanında (1155-1192) Bizanslıların Anadolu'yu ele geçirmek emel ve teşebbüsleri katî bir şekilde kırılmış, rakip Türk hanedanları ya ortadan kaldırılmış ya da tâbi bir duruma sokulmuş ve böylece I. Haçlı Seferi'nden sonra Selçukluların karşılaştığı buhran ve tehlikeler bertaraf edilmiştir. Türkiye'de millî birliğin kurulmasıyla muvazi olarak gelişen iktisadi ve medeni yükselme de Kılıçarslan Devri'nde başlar.

Meliklik Dönemi

Dânişmendliler arasındaki ihtilaflardan faydalanan Sultan Mesud, hâkimiyetini Fırat boylarına, cenup ve şark istikametine doğru genişletirken, Elbistan'ı 1144'te fethederek oraya büyük oğlu ve veliahdı Kılıçarslan'ı melik tayin etti. Kılıçarslan buradan Haçlıların eline geçmiş bulunan Keysün (Coxon, Göksun) ve Maraş bölgelerine akınlar yaptı. Fakat önce Bizans İmparatoru I. Manuel'in taarruza geçmesi sonra da II. Haçlı ordusunun gelmesi bir müddet şarkta fetihlerin duraklamasına sebep oldu. Bu sefere iştirak eden Haçlı ordularının imhasından sonra 1149 yılında Kılıçarslan, babasıyla birlikte Maraş'ı Haçlıların elinden kurtardı. Frank şövalyelerine ve papazlara Antakya'ya gitmek müsaadesi verildi. Ertesi yıl Kılıçarslan, babası yanında sefere iştirak ederek Franklardan Keysün, Behisni ve Raban da fethedildi. Sultan Mesud, Tell-Başer Muhasarası'nı terk edip memleketine dönünce Ermeni ve Franklardan alınan bu yerleri de Kılıçarslan'ın idaresine ilhak etti. Birçok yerlerini kaybeden Urfa Kontu Jocelin, Sultan Mesud'un tâbiiyeti altına girdi. Sultan Mesud, Kilikya Seferi'nden döndükten sonra 1155 güz mevsiminde hastalandı. Öleceğini hissederek üç oğlunu, emîrleri huzurunda topladı.

Eski göçebe Türk feodal devlet telakkisine yani saltanatın hükümdarın oğullarına intikali hukuki an'anesine göre hâkimiyeti altında bulunan yerleri üç oğluna taksim etti. Bununla beraber bu taksim yine mezkûr an'ane icabı, büyük oğlu

[1] *İA*, C. VI, MEB, İstanbul 1987, s. 688-703; Prof. Dr. Osman Turan, "Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 566-579; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 583-614; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 141-168.

GIYÂSEDDİN KEYHÜSREV[1] (...- 1211)

Anadolu Selçuklu Sultanı olup Kılıçarslan'ın 11 oğlunun en küçüğüdür. Niketas Khoniates'e göre Hristiyan olan anası müellifi meçhûl *Selçuknâme*'de Bizans imparator ailesine mensup olarak gösterilir.

Meliklik Devresi

Kılıçarslan; iç ve dış bütün düşman ve rakiplerini bertaraf ederek Anadolu'da millî birliği kurup ihtiyarlık çağına girince, eski Türk hâkimiyet an'ane ve telakkilerinin son bir tezâhürü olmak üzere memleketini oğulları arasında taksim ederken[2] Gıyâseddin Keyhüsrev'e de Uluborlu (Borglu-Sozopolis) ve havalisini vermişti. Bu taksim tarihî kaynaklarda kaydedilmediği için onun burada melik olarak hüküm sürmeye başladığı yılı tespit etmek mümkün değildir. Bununla beraber Uluborlu ve Kütahya'ya kadar uzayan memleketlerin fethi, İmparator Manuel Komnenos'un ölümünden sonra 1182'de vuku bulduğuna göre bu taksimin bu tarihten sonra ve Sivas'ta hükümet süren Kutbeddin Melikşah'ın 1188'de babası ile mücadele hâlinde bulunduğuna nazaran da bu son yıldan önce yapılmış olması gerekir.

Rivayete göre bulûğ çağına ve herhâlde 1182 yılına kadar babasının yanından ayrılmayan Keyhüsrev, bu fetihten sonra Uluborlu'da oturarak (Kütahya dâhil olmak üzere) Kütahya'ya kadar uzanan yerlerin meliki oldu. Bazı kaynakların onun bu devrede Konya'da hüküm sürdüğüne veya bu şehrin idaresini de elinde tuttuğuna dair kayıtları; bunların, Gıyâseddin Keyhüsrev'in babası ile birlikte kardeşi Kutbeddin'i payitahttan tardetmeleri hadisesiyle karıştırmış olmasından ileri gelmektedir. Kılıçarslan'ın yüksek hâkimiyeti altında kalmakla beraber bu taksim neticesinde oğullarının her biri kendisine ayrılmış olan memlekette hüküm sürüyor, kendi namına para bastırıyor, inşa ettikleri binalar üzerindeki kitâbelerde kendi adlarını hakkettiriyor ve tabii babasının adından sonra hutbede melik olarak isimlerini zikrettiriyordu. Fakat babalarına ve hatta daha sonra payitahtta sultanlık mevkisinde oturan kardeşlerine karşı isyan edip saltanat iddiasında

[1] *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 613-620; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 467-480; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 207-226.

[2] Osman Turan, "İktâ", *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 349-422.

II. SÜLEYMAN, RÜKNEDDİN SÜLEYMAN ŞAH[1] (... - 1200)

Türkiye Selçukluları Sultanı olup II. Kılıçarslan'ın büyük oğullarından biridir. Bu devletin kurucusunun ismini taşıdığı için II. Süleyman adı ile de anılır. Kılıçarslan zaferlerle dolu uzun bir mücadele hayatı ile Türkiye'yi yükselttikten sonra ihtiyarlık devresinde devletini eski Türk siyasi an'anelerine göre on bir evladı arasında taksim ederek her birini bir eyalete "melik" yapmıştı. Kök-Türk, Karahanlı ve Büyük Selçuklularda olduğu gibi Anadolu Selçuklularında da devleti hanedanın müşterek mirası sayan bu siyasi hukuk anlayışı, Kılıçarslan'dan sonra bir derece sarsılmış ise de göçebe an'anelerine göre kurulan Anadolu beyliklerinde de bütün kuvveti ile hüküm sürmüş ve yalnız Osmanlı İmparatorluğu'dur ki kuruluşundan beri bu feodal zihniyeti yıkarak tam bir merkeziyetçi devlet sisteminin mümessili olmuştur.

Birbirlerinin eksikliklerini ikmal eden kaynaklara göre Selçuklu Türkiye'si, Kılıçarslan tarafından on bir şehzadeye taksim edilirken:

1. Kutbeddin Melikşah'a Sivas ve Aksaray,
2. Rükneddin Süleyman Şah'a Tokat ve havalisi,
3. Nureddin (Mahmud) Sultan Şah'a Kayseri ve bölgesi,
4. Mugiseddin Tuğrul Şah'a Elbistan eyaleti,
5. Muizzeddin Kayser Şah'a Malatya ve mülhakatı,
6. Muhyiddin Mesud'a Ankara merkez olmak üzere Eskişehir'e kadar Çankırı ve Kastamonu vilayetleri,
7. Gıyaseddin Keyhüsrev'e Uluborlu (Borglu) merkez olarak Kütahya'ya kadar garp bölgesi,
8. Nasireddin Berkyaruk Şah'a Niksar (Nekisar) ve Koyulhisar tarafları,
9. Nizameddin Argun Şah'a Amasya,
10. Arslan Şah'a Niğde (Nekide),
11. Sancar Şah'a Ereğli (Erakliye) merkez olmak üzere uç vilayeti (vilayet-i ucât) verilmişti.

Kaynaklarda çok defa ancak alâkaları ve ehemmiyetleri nispetinde bu beyliklerin bir kısmı hakkında biraz etraflıca bilgi verilip bazen diğerleri sadece birkaç

[1] *İA*, C. XI, MEB, İstanbul 1970, s. 219-231; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 751-778; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 181-204.

III. İZZEDDİN KILIÇARSLAN[1] (... - 1205)

II. Rükneddin Süleyman Şah'ın oğlu ve halefidir. Babası 1204 yılında öldüğü zaman Kılıçarslan henüz bülûğ çağına ermemiş bir çocuktu. Nuh Alp ve diğer devlet adamları Tokat'tan gelip onu tahta çıkardılar. İbn Bîbî Kılıçarslan'ın bir yıldan az süren saltanatı zamanında Isparta (Sparta) kale ve vilayetinin fethedildiğini söyler. Türk-Bizans hudutlarının daha ileride olacağını nazarıitibara alan P. Wittek bu fethedilen yerin bugünkü Isparta olamayacağını ve Tomaschek'e dayanarak bunun Eşen Çayı ağzına yakın Patera'nın bir metatezi olacağını ileri sürer. Bu izah İbn Bîbî'nin Isparta'nın deniz kenarında bir kale olduğuna dair ifadesine de uymaktadır. Fakat Türkmen kabilelerinin sık sık hudutları geçerek birçok yerleri işgal ve zapt ettikleri vuku buluyorsa da Akdeniz sahillerinde henüz böyle bir fetih imkânsız gözükmektedir. Antalya fethinden önce sahillerde yapılmış bir fetih Bizans kaynakları tarafından meskût geçilmezdi.

İbn Bîbî'nin Isparta'dan yalnız bir kale olarak değil zamanında maruf bir vilayet olarak bahsetmesi ve onun için meçhul olan Eşen Çayı yakınında bir yere bu şekilde temas etmesi uzak bir ihtimaldir. Türkmen hareketleri ile çok seyyâl bir vaziyette olan hudutların zaman zaman değiştiği olmuşsa da Niketas, İbnü'l Esîr ve Niğdeli Kadı Ahmed'in belirttiğine göre Denizli (Lâdik) ve Honas taraflarının ancak I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı esnasında (602'de) fethedilip, Selçuklulara tâbî olarak Sultan'ın kayınpederi Mavrozomes'e verilmesi de bundan ileride bir fethin mümkün olamayacağını gösterir. Zaten Ramsay de Eis Barida'dan (Eis Nikea'dan İznik, Eis Nicomedia'dan İzmit gibi) geldiğini söylediği Isparta adının değişmez bir telaffuz olduğuna işaret eder. Böylece Kılıçarslan zamanında fethedilen bu memleketin bugünkü Isparta olacağı meydana çıkar. Bu takdirde İbn Bîbî'nin deniz kenarı ifadesiyle Burdur Gölü'nü kastetmiş olması icap eder. Bu fethin Dânişmendli Yağıbasan'ın oğulları idaresinde bulunan uç Türkmenleri tarafından yapıldığı gözüküyor. Kılıçarslan tahta çıkınca bu Türkmen beyleri, vaktiyle o taraflarda beylik yapmış olan ve şimdi Bizans'ta bulunan Keyhüsrev'i tahta davet ettiler. Kılıçarslan taraftarları I. Keyhüsrev'e ve Türkmenlere karşı Konya'yı müdafaa ettiler. Hatta Keyhüsrev yenilerek geri çekilmekteyken nihayet Konya halkının müzahereti ile 601 Receb'inde (Şubat 1205) tahtı

[1] *İA*, C. VI, MEB, İstanbul 1987, s. 703; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 615-616; (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 205-206.

I. İZZEDDİN KEYKÂVUS[1] (...- 1220)

I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in büyük oğlu ve Anadolu Selçuklularının büyük sultanlarından biridir.

Meliklik Zamanı

Gıyâseddin Keyhüsrev, Selçuk tahtını terke mecbur olarak İstanbul'a hareket ettiği zaman (1197) Keykâvus da kardeşi Keykubad ile birlikte babasının yanında bulunuyordu. Seyfeddin Ay-Aba'nın bu iki şehzadeyi omuzlarında taşıdığına dair bir kayıt, onun bu esnada henüz çocuk olduğunu ve on yaşından yukarı bulunmadığını gösterir. Keyhüsrev Konya'dan ayrıldığı zaman tahta çıkan Rükneddin Süleyman Şah, yeğenlerini yanında kalmakta veya babalarına iltihak etmekte serbest bırakınca şehzadeler; atabeylerinin talimatına göre iltihak isteklerini belirterek yolda babalarına kavuştular. Onlar İstanbul'a, beraberlerinde giden atabey ve muallimlerinin yanında tahsillerine devam etmek ve boş zamanlarını da av ve sporla geçirmek suretiyle yerleştiler. Gıyâseddin Keyhüsrev; Selçuk tahtına davet edilip, Bizans'tan Konya'ya hareket edince, anlaşmaya göre şehzadeler rehine olarak Th. Laskaris'in yanına bırakılmış fakat maiyetlerinde kalan Zekeriya Hâcib'in maharetiyle kaçırılıp yolda babalarına ulaşmışlardır. Gıyâseddin Keyhüsrev bu ikinci defa tahta çıkışında Keykâvus'u Malatya'ya melik tayin etmiş ve çok saydığı dostu, âlim Mecdüddin İshak'ı da onun tahsil ve terbiyesini tamamlatmak ve idari işlerini yürütmek maksadıyla beraberinde oraya göndermişti. Bu âlimin Keykâvus üzerindeki nüfuzunu göstermek için isyan etmiş bulunan kardeşi Keykubad'ın öldürülmesini önlemiş olması ve saltanatını tasdik maksadıyla Halife'ye onun gönderilmiş bulunması hadiselerini zikretmek kâfidir. Babasının ölümüne kadar yaklaşık altı yıl Malatya'da kalmış bulunan Keykâvus'un oradaki faaliyetine dair bir şey bilmiyorsak da bu zamanda melikler artık, II. Kılıçaslan'ın memleketi on bir evladına taksiminde olduğu gibi adlarının para bastıran, hutbe okutan ve icabında kendi başlarına harp ve sulh teşebbüslerine girişen siyasi bir muhtariyete sahip olmayıp sadece bir vali mevki ve salahiyetiyle tayin edildiklerinden, buradaki faaliyetlerine bir ehemmiyet verilemez.

---

[1] *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 630-642; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 503-524; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç, TTK, Ankara 2014, s. 207-226.

I. ALÂEDDİN KEYKUBAD[1] (… - 1237)

Alâeddin Keykubad, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in oğlu, İzzeddin Keykâvus'un kardeşi ve halefi olup Anadolu Selçuklu sultanlarının en büyüklerindendir. Zamanı Selçuklu Devleti'nin en kudretli ve mesut devrini teşkil eder.

Meliklik Devri ve Cülûsu

Gıyâseddin Keyhüsrev, Konya tahtını ağabeyi Rükneddin Süleyman'a terke mecbur olarak İstanbul'a gittiği vakit Keykubad da büyük kardeşi Keykâvus ile birlikte babasının yanında bulunuyordu. Gıyâseddin Keyhüsrev, Bizans'tan dönüp tekrar tahta çıktığı zaman Keykâvus'u Malatya'ya ve Keykubad'ı da bütün Dânişmend ili ile birlikte Tokat'a melik olarak tayin etti. Yedi yıl burada kalan Keykubad babasının ölümünü (1211) ve yerine Keykâvus'un geçirilmek üzere olduğunu öğrenince tahtı elde etmek için derhal harekete geçti. Fakat bu teşebbüsü kendisinin tahassun ettiği Ankara Kalesi'nde bir muhasarayı müteakip teslim olması ve Malatya civarındaki Minşar'da, sonra Kezirpert Kalesi'nde hapsedilmesi (609/1212) ile neticelendi. Ankara'da saltanat davasında bulunmasına rağmen bastırdığı paralar üzerinde "el-Malik", "el-Mansur" unvanı ile iktifa edip amcaları gibi fiilen ve hukuken haiz olmadığı saltanat hukuku an'anesine bağlı kalarak "sultan" unvanını kullanamamıştır.

İzzeddin Keykâvus ölünce (616/1220) devlet erkânı Keykubad'ı mağlup edip hapse atılmasında âmil olduklarını düşünerek intikam alacağı korkusuyla tahta çıkarılmasında tereddüt gösterdiler ve amcası Tuğrulşah ile küçük kardeşi Koylu Hisar Meliki Celâleddin Keyferidun üzerinde durdularsa da nihayet Seyfeddin Ay-Aba'nın tesiriyle yine de onun saltanatına karar verdiler. Kendisini hapse götürmüş olan Ay-Aba, bu sebepten Keykubad'ın intikamına uğramamak için tahta çıkmak müjdesini bizzat vermiş olmakla beraber ondan bir ahidnâme almadan kendisini emniyette hissetmedi. Keykubad bu suretle Sivas'a gelerek kardeşinin naaşını ziyaret ettikten sonra tahta çıktı.

İbnü'l Esîr ve Ebu'l Ferec'in ikinci bir rivayet olarak naklettiklerine göre hastalığı ağırlaşınca Keykâvus, amcası Tuğrulşah'ı veya Koylu Hisar Meliki Celâled-

[1] *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 646-661; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 533-564; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 224-254.

II. GIYÂSEDDİN KEYHÜSREV[1] (...-1246)

II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın büyük oğlu ve I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in torunudur. Kitâbelerden anlaşıldığına göre annesinin adı Mâhperi Hatun'dur. Kalonoros (Alâiye) Hâkimi Kir Fard'ın kızı olduğu gözüken bu kadın, oğlunun İstanbul Latin İmparatoru Baudouin'e yazdığı mektuba göre kocası Keykubad ölünceye kadar Hristiyan dininde kalmıştı. Bıraktığı hayrattan sonraları iyi bir Müslüman olduğu anlaşılıyor. Kendisinden önce gelen hemen bütün Selçuklu sultanları kudretli şahsiyetler olduğu hâlde birçok zaaflar ile mâlul bulunan bu Sultan'ın zamanında memleket istila ve felaketlere uğrayarak inhitata başlar.

Meliklik Devri

Alâeddin Keykubad, 625'te (1228) Mengücekler ülkesini Selçuklu hudutları içerisine alınca, eski bir Türk an'anesine göre o zaman ancak beş altı yaşında bulunduğu tahmin edilen oğlu Keyhüsrev'i; Antalya Subaşısı Mübârizeddin Er-Tokuş'u kendisine atabey tayin edip, yanına kâfi miktarda asker ve idareci vererek Erzincan'a gönderdi. Keyhüsrev'in meliklik devresinin başlangıç yılında maiyetindeki Selçuklu kuvvetleri, Komnenlere karşı yaptığı sefer neticesinde Maçka'dan geçerek Trabzon'u muhasara ettiyse de zapta muvaffak olamayarak döndü. Trabzon İmparatorluğu tarihlerinin bu kuvvetlerin başında "melik" unvanı ile Gıyâseddin Keyhüsrev'in bulunduğunu kaydettikleri fakat hakikatte seferin Atabey Mübârizeddin Er-Tokuş'un[2] kumandasında cereyan ettiği ve onun namına izafe olunduğu şüphesizdir.[3] Bu seferden sonra -Er-Tokuş artık hayatta bulunmadığı için- Alâeddin'in ölümünden önce onun yerine Şemseddin Altun-Aba'yı[4] Keyhüsrev'e atabey tayin etti. Keykubad'ın Eyyûbî melikesinden doğan oğlu Kılıçarslan veli-

---

[1] *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 620-629; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 481-502; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 253-270; [makale içinde yer alan kaynak bilgileri dipnotlarda gösterilmiştir. (Haz.)]

[2] Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri II, Mübârizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi", *Belleten*, C. 11, Sayı: 43, Ankara 1947, s. 415-429.

[3] Osman Turan, "I. Alâeddin Keykubad", *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 645-661.

[4] Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I, Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", *Belleten*, Ankara 1947, s. 197-235.

II. İZZEDDİN KEYKÂVUS[1] (1238-1278)

Anadolu Selçuklu Sultanı olup II. Keyhüsrev'in oğlu ve I. Keykubad'ın torunudur. Keyhüsrev, küçük oğlu II. Alâeddin Keykubâd'ı veliaht tayin ettiği hâlde Vezir Şemseddin Muhammed İsfahânî ve Celâleddin Karatay gibi nüfuzlu devlet adamları onun ölümünü (643/1246) müteakip an'aneye uygun olarak Keykâvus'u tahta çıkardılar. Fakat Keykâvus henüz çocukluk çağında bulunduğu için devlet işleri uzun müddet emîrlerin elinde kaldı. Cülûsundan az sonra Moğollar, bütün tâbi hükümdarlar gibi Keykâvus'u da Güyük Han'ı tahta çıkarmak için hazırlanan kurultayda (644/1246) bulunmak üzere Karakurum'a çağırdılar. Bununla beraber etraftaki Ermeni ve Rumların tecavüzleri ileri sürülerek Sultan'ın yerine ortanca kardeşi olan Rükneddin Kılıçarslan gönderildi. Bu suretle hem hakikatte Sultan ve ona mensup emîrlerin iktidarı kaybetme endişeleri hem de Selçuklular için bu şekliyle ağır gelen bir tâbiiyet izhârı bertaraf edilmiş oldu.

Keykâvus'un ilk saltanat devresi (643-647) yüksek mevkileri işgal eden emîrlerin ihtiras mücadeleleriyle geçti. Vezir Şemseddin Muhammed İsfahânî, bu mücadelelerde rakiplerini birbirine düşürmek veya iki grup hâlinde çarpışmalarından faydalanmak suretiyle mevkisini kurtardı, nüfuzunu arttırdı ve bu sayede de Sultan'ın anası ile evlendi. Fakat zaten kendisinden memnun olmayan emîrler, onun bu cüretkâr hareketini Selçuklu hanedanına karşı bir saygısızlık telakki ederek isyan ettiler. Evvelki mücadelede Vezir'e yardım eden ve bu sebeple de beylerbeyi makamına getirilen Erzincanlı Şerafüddin Mahmud, şimdi ona karşı hareketin idaresini eline alarak subaşısı bulunduğu Erzincan'a gitti ve hazırladığı kuvvetler ile Niksar'a kadar ilerledi. Lâkin Vezir'in merkezden Şemseddin Yav-taş kumandasında gönderdiği orduya mağlûp olarak hayatını da kaybetti.[2] Bu suretle bütün rakiplerini ortadan kaldırmaya muvaffak olan Şemseddin İsfahânî tek başına devlete hâkim oldu. Bununla beraber onun diktatörlüğünden memnun olmayan ve ihtiraslarını tatmin etmek isteyen emîrler fırsat bekleyerek iki sene sonra onu düşürmeye muvaffak oldular. Filhakika uç taraflarında I. Keykubad'ın

[1] *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 642-645; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 525-532; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 279-286.

[2] Bu mücadele hakkında oldukça tafsilat veren V. de Beauvais'de vezir "Losir" ve Şaraf al-Din de "Salefodin" adı ile geçer.

oğlu olduğu iddiası[3] ile ortaya atılan Türk Ahmed adlı bir kimse, etrafına topladığı Türkmenler ile harekete geçmiş ve birçok yerleri işgal etmişti.[4]

İsfahânî bu isyanı bastırmaya çalışırken Karakurum'a gitmiş olan Kılıçarslan ağabeyi Keykâvus ve Vezir'inin azline dair bir yarlık ile dönerek 646'da Sivas'ta istiklâlini ilan etti. Bu vaziyette Selçuklu emîrleri, Han'ın fermanına uymak zarureti ile yalnız Vezir'i azl ile iktifa etmediler. Onun hayatına da son verdiler. Bununla beraber Karatay'ın himmetiyle üç kardeşin birlikte saltanat sürmesine karar verilerek böylece Moğol Hanı'nın iradesi ve Selçuklu Devleti'nin istiklâlini koruma arzusu telif edildi. İki taraf arasında gidip gelen elçiler bu esas üzerinde anlaşıp iki sultanın maiyetleriyle birlikte Aksaray'da buluşmaları kararlaştırıldı. Fakat bu buluşma esnasında Kılıçarslan taraftarları kararlarından vazgeçerek yarlık mucibince tahtın Kılıçarslan'a inhisârı ve Keykâvus'un iştirak etmemesi davasına kapıldıkları için karşılaşma çarpışmaya müncer oldu. Neticede Kılıçarslan kolaylıkla mağlûp edilerek yakalandıktan sonra Karatay üç kardeşin bir tahtta hüküm sürmelerini temin etti ve aralarındaki ahengin muhafazası için de üçünün birlikte atabeyliğini üzerine aldı.

Bu suretle 647'den 652'ye kadar (1249-1254) hutbe ve sikkede üç sultanın adı bir arada zikredilmek üzere Selçuklu tarihinde müşterek saltanat devri denilen bir devre başladı. Bununla beraber bu devreye ait kitâbelerde çok defa "Büyük Sultan" sıfatı ile yalnız Keykâvus'un adı ile iktifa edildi. Böylece bu zamanda yüksek insani vasıfları ile temayüz eden Karatay gibi nadir bir devlet adamı sayesinde memleketin birliği korunmuş, Kılıçarslan ile birlikte gelen Moğollar geri çevrilmiş ve uçta devam eden göçebe ayaklanması bastırılmıştı. Fakat II. Keyhüsrev'den beri yüksek mevki sahipleri arasında baş gösteren manevi sukūt emîrleri üç sultan etrafında gruplaşmaya, entrikalara ve icabında da Moğolların devletin şeref ve menfaatlerini bozan müdahalelerini çekmeye sevk etmekten hâlî kalmıyordu. Bu vaziyetlerin patlak vermemesi için azim ve fedakârlık ile çalışan Karatay'ın, fazileti dolayısıyla vezirliğe getirmiş olduğu Necmeddin Nahçıvânî de bu maddiyatçı ve entrikacı muhite tahammül edemeyerek Halep'e gitti. Moğollar da malî baskı ve müdahalelerini arttırdılar. Mengü Han'dan gelen elçilerin ısrarı üzerine Keykâvus, Han'ı görmek üzere hareket etmek mecburiyetinde kaldı. Sultan Sivas'a kadar yoluna devam ederken Karatay'ın ölüm haberini alınca devlet işlerinin muattal kaldığını, düşmanların memleketine tecavüz edeceklerini beyan ile Moğollara itizarda bulundu. Hakikatte ise Kılıçarslan taraftarlarının galebesinden korkarak seyahatten vazgeçti ve yerine küçük kardeşi II. Keykubad'ı Karakurum'a gönderdi (1254).

Karatay'ın ölümü üç kardeşin bir tahtta oturmasını imkânsızlaştırdı. Üç gruba ayrılan muhteris emîrler, Keykubad'ın yolda ölmesi üzerine iki sultan etrafında

[3] Bir rivayete göre II. Keyhüsrev'in emrine rağmen Armağan-Şah Veliaht bulunan kardeşi İzzeddin Kılıçarslan'ı öldürmemişti.

[4] Cl. Cahen'i teyiden galiba Beauvais'nin bahsettiği Coterin.

toplandılar. Keykâvus taraftarlarının tahakkümünden kurtulmak isteyenlerle bu Sultan'ın sefih hayatından ve Hristiyan dayılarının devlet işlerine müdahalelerinden üzülen kimseler IV. Kılıçarslan'ı Konya'dan kaçırarak Kayseri'de tahta çıkardılar ve 652'de orada namına para bastırdılar. Devleti ikiye bölmek suretiyle iki sultanı barıştırmak ve Aksaray'da buluşmalarını temin etmek üzere yapılan müzakereler müspet bir neticeye bağlandı. İki sultan, mensupları ile birlikte biri Konya'dan, öteki Kayseri'den Aksaray'a hareket ederken Kılıçarslan taraftarları kararlarından vazgeçtiler. Bu sebeple Kayseri-Kırşehir arasında Ahmedhisar'da vuku bulan karşılaşma bir çarpışma hâlini aldı ve sonuncular mağlûp oldu. Kılıçarslan Ermeni kralına sığınmak üzere kaçarken Develü'de yakalanarak önce Amasya ve sonra da Borglu Kalesi'nde hapsedildi. Bu suretle müşterek saltanat nihayet bularak Keykâvus tekrar tek başına sultan oldu. Bu sıralarda Baycu Noyan'dan sık sık elçiler gelerek muahede ile tespit edilen miktardan çok fazla ve devletin takatini sarsacak kadar ağır vergi talebinde bulunuyorlardı. Bunu önlemek için Keykâvus, Fahreddin Ali'yi Batu Han'a göndererek onun hiddetini çekmiş olmasına rağmen bu gayet menfi ve ağır talepler reddedildi. Bu nisbî sükûndan da faydalanarak bir müddetten beri Malatya, Elbistan ve Adıyaman taraflarında yağma hareketlerini genişleten, kervan yollarının işlemesine ve asayişe mâni olan Ağaçeri Türkleri üzerine asker sevk etti. Fakat Baycu'nun Anadolu'ya yaptığı ikinci sefer, ordunun geri dönmesine sebep oldu. Selçuklu Devleti'nin bu meşguliyetleri dolayısıyla Ermeniler 656 yılında bir müddet için Maraş'ı işgal ettiler.

Mengü Han kardeşi Hülagu'yu İran'a gönderince Baycu onun kışlayacağı Mogan ovalarını terk ederek askerleri, aile ve hayvanları ile Anadolu'ya göçmek zorunda kaldı. Bununla beraber o Erzurum'dan Sultan'a karşı fena bir maksatla gelmediğini bildirdiği hâlde Keykâvus, etrafındaki liyakatsiz kimselerin tesiriyle muharebeye karar verdi. Aksarayî muharebe kararında Vezir ve Kadı İzzeddin'in başlıca âmil olduğunu söyler. Baycu'nun artık İran'daki Moğolların başı olmadığı ve Hülagu tarafından tardedildiği kanaati Selçuk Sultanı'na muharebe cesaretini veriyor, topladığı askerlere ve bilhassa Türkmenlere güveniyordu. Böylece Moğollar Konya'ya doğru ilerlerken Selçuklu ordusu da onlara karşı çıktı ve Aksaray civarında Sultan Hanı yakınında karşılaşma vuku buldu. Fakat Keykâvus'un kötü hareketlerinden gücenen bazı emîrlerin ciddi bir gayret göstermemeleri, hususuyla ordunun kumandanı olarak düşmanın karşısına gönderilen Arslan-Doğmuş, Konya'da Sultan'ın sarhoş bir hâlde evine girerek ailesine tecavüz ettiği haberini alması üzerine gizlice Baycu ile anlaştı ve Selçuklu ordusunun kolaylıkla yenilmesine sebep oldu (1256).

Moğollar Konya'ya doğru yürüyünce büyük bir korku geçiren şehir halkı surların kapılarını kapadı. Cuma günü minbere çıkan bir hatibin verdiği heyecanlı bir nutuk herkesi ağlattı. Halkın ırz, can ve evlatlarını kurtarmak maksadı ile topladığı azim bir meblağ ile Baycu'nun nezdine giden bu hatip, para ve Baycu'nun karısı üzerinde icra eylediği manevi bir nüfuz sayesinde Moğolların şehre girmelerini ve binaenaleyh yağma ve tahriplerini önlemeye muvaffak oldu ise de surlar üzerindeki kulelerin yıkılmasına mâni olamadı.

Ordusunun Sultan Hanı önünde bozulduğunu öğrenen Selçuklu Sultanı, maiyeti ile birlikte İznik İmparatoru'na sığındı. Arslan-Doğmuş ve Nizâmeddin Hurşid, Baycu'nun muvafakati ile Kılıçarslan'ı Borglu Kalesi'nden çıkararak tahta geçirdiler. O kış Aksaray'da kalan Baycu, Hülagu'nun Bağdat Seferi'ne iştirak edince bunu haber alan Keykâvus; Denizli havalisinin İmparator'a terki mukabilinde[5] ondan aldığı bir miktar yardım kuvvetiyle gelip tekrar Konya tahtını elde etti (1257). Bunun üzerine Keykâvus her tarafa fermanlar göndererek halkı putperest Moğollara ve dolayısıyla kardeşine karşı savaşa davet etti. Yav-taş kumandasında gönderdiği ordu Orta Anadolu'yu işgal ile Kılıçarslan ve Baycu Noyan'a mensup kuvvetleri Sivas-Tokat arasında, Yıldız Dağı mevkisinde mağlûp ve bunları Erzincan'a firara mecbûr etti. Filhakika elimize geçen 1258 (656) tarihli birtakım resmî vesika ve kayıtlar Orta Anadolu'nun artık Keykâvus'a ait olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Keykâvus, Ali Bahadır'ı Malatya taraflarına göndererek Baycu'nun yapmış olduğu tahribattan ve Moğol düşmanlığından faydalanmak ve Ağaçerilerden kuvvet teşkil etmek suretiyle muvaffakiyetler temin etti. Nihayet Erzincan'a giden Kılıçarslan, Muineddin Pervane'nin teşebbüsüyle Alıncak Noyan kumandasında getirttiği Moğol askerleri ile Orta Anadolu'ya doğru harekete geçti. Bunlar Niksar'ı işgal etti. Fakat Tokat'ta ciddi bir mukavemet ile karşılaştılar. Tam bu sıralardaydı ki Keykubad ile birlikte Moğolistan'a giden elçiler döndü. Bunların Mengü Han'dan Selçuklu Devleti'ni iki sultan arasında taksim eden bir yarlık ile dönmüş olmaları mücadeleye nihayet verdi.

Filhakika bu sebeple iki tarafı barıştırmak için elçiler ve mektuplar -bunlardan biri bize kadar gelmiştir- gidip geldikten sonra yarlığa uygun olarak Kızılırmak (Âb-ı Sivas) Nehri'nin şarkında kalan memleketlerin Kılıçarslan'a, garbındakilerin de Keykâvus'a ait olması kararlaştırıldı ve buna dair ahidnâmeler imzalandı. Bir müddet sonra (1259) Hülagu iki sultanı huzuruna celbederek bu esas dâhilinde yapılmış taksimi katîleştirdi. Buna rağmen iki sultan arasındaki ahenk uzun sürmedi. Keykâvus Konya'yı terk ederek Hristiyan dayıları ile birlikte Antalya'ya gitti ve orada sefâhat ile vakit geçirdi. Muineddin Pervane, bunu Sultan'ın Türkmenlerden kuvvet teşkil ve Mısırlılardan yardım temin etmek suretiyle isyan edeceği tarzında Moğollara izah ederek onları mütemadiyen Keykâvus aleyhine kışkırtıyordu. Bununla beraber diğer Müslüman Türkler gibi Türkmenler de Sultan'ın sefih hayatı ve Hristiyan dayılarının Müslümanlara karşı küstahlıkları dolayısıyla ona kızmışlar hatta göçebeler bir müddet sonra isyan ederek onun gönderdiği kuvvetleri bozguna uğratmışlardı. Moğollar; Kılıçarslan'ın memleketine uğramadan, Keykâvus'a gelerek Selçuklu Devleti namına bu iki sultanın yapmış olduğu borçları ve yıllık haracı istediler. Keykâvus bunu da Pervane'nin bir tahriki sayarak Moğol elçilerini önce Kılıçarslan'a gitmeye ikna etti. Pervane'yi cezalandırmak için harekete geçerken, Moğolların müdahale edeceğini düşünerek,

[5] Bu havalide Türkmenlerin büyük bir kesafet peyda ettiği ve İbn Sâid'e göre 200.000 çadıra bâliğ olduğu ve 1261 senesinde onlar tarafından işgal edildiği için bu terkin fiilî bir neticesi olmamıştır.

Memlûk Sultanı Baybars'a elçi gönderip yardım istedi ve mukabilinde Diyarbakır ve Şarkî Anadolu'dan bazı yerlerin terkini mutazammın menşurları da takdim etti. Baybars, Hülagu'ya karşı Keykâvus'a yardım kararını verirken Altın Orda Hükümdarı Berke Han ile bu hususta bir ittifak yaptı. Fakat bu üçlü ittifak tahakkuk sahasına girmeden Muineddin Pervane daha evvel davranarak Kılıçarslan ve onun tarafında bulunan Alıncak Noyan'a mensup kuvvetlerle Konya üzerine yürüdü. Bu vaziyette hazırlığını ikmâl edemeyen Keykâvus, Veziri Fahreddin Ali'yi bunları oyalamak veya maksatlarını anlamak için Aksaray'a gönderdi. Fakat onlar Kılıçarslan'ın vezirliğini Fahreddin Ali'ye teklif ettiler ve o da bunu kabul etti. Bunu öğrenen Keykâvus'un ümidi kırılarak Antalya'ya kaçtı. Bununla beraber kendisine mensup kuvvetlerin akıbetini öğreninceye kadar orada bekledi. Gerçekten askerlerini Seferihisar'da toplamış bulunan Ali Bahadır'ın Altun-Aba Kervansarayı civarında giriştiği şiddetli bir muharebede mukavemet edemeyerek uç taraflarına kaçtığını öğrenince 1261 (659) kışında maiyetiyle birlikte kadırgalara binip İstanbul'a gitti. Böylece Keykâvus'un müstakil, müşterek ve taksim edilmiş olarak ve bazı fasılalar ile birlikte on beş yıl süren saltanatı sona erer ve gurbet hayatı başlar.

İstanbul'u Latinlerin elinden henüz kurtarmış bulunan Bizans İmparatoru Mihail Paleologos, vaktiyle Konya'ya gidip Keykâvus'a sığındığı ve orada kendisinden iyi muamele gördüğü için Selçuklu Sultanı'nı maiyetiyle birlikte mevkisi ile mütenasip olarak kabul etti. Fakat bu vaziyet süratle değişti. Filhakika Türk ve Arap kaynaklarına göre 1264 (662) yılında Keykâvus, Ali Bahadır ve Uğurlu gibi cüretli emîrleriyle İmparator'un karşılaştığı güçlüklerden faydalanarak Bizans tahtını ele geçirmeye karar verdi. Vukuundan önce bu teşebbüsten haberdar edilen İmparator, Sultan'ın maiyetinde bulunan emîrlerin gözlerine mil çektirdi. Asker ve kölelerini Ayasofya'ya sevk ederek Hristiyanlık ve ölümden birini kabule icbar etti. Sultan'ı da ailesi ve çocuklarıyla birlikte Rumeli'de bir kaleye sürdü. Müslüman kaynaklarındaki bu mâlumatın bir esası olmakla beraber Sultan'ın mâruz kaldığı bu muamele Pachymeres'in de rivayet ettiği gibi hakikatte İmparator'un Hülagu'dan korkması ve ona yaranması maksadı ile vuku bulmuştur.

Selçuklu Sultanı 1270 (668) yılına yani Altın Orda hanının gönderdiği kuvvetler tarafından kurtarılıncaya kadar hapiste kalmıştı ki P. Wittek bilhassa Türk kaynaklarına ve Sarı Saltuk an'anesine bağlı rivayetlere dayanarak Dobruca'da "Gagavuz" adı ile mâruf bulunan Hristiyan Türklerin (Keykâvus'un Gagavuz) menşeini de Balkanlara geçmiş olan Keykâvus'a mensup kuvvetler teşkil ettiği kanaatindedir. Keykâvus, Altın Orda hanının Kırım'da kendisine verdiği iktâ ile 1278 yılına kadar yaşadı. Burada ikameti esnasında Anadolu ahvâli ile alâkadar olmuş, Vezir Fahreddin Ali'den para yardımı görmüş, Altın Orda ve Memlûk devletlerinin Hülagu'ya karşı ittifaklarından faydalanarak Selçuklu tahtını elde etmek ümidini beslemişti. Oğlu II. Mesud buna muvaffak oldu fakat bu muvaffakiyetin bu ittifak ile alâkası yoktur.

Keykâvus'un İstanbul'da kalan ve Melik Konstantin namını alan küçük oğlu ile bir kızı Hristiyan olmuştu. Keykâvus, babası ve selefleri gibi her bakımdan zayıf

bir şahsiyet olduğu gibi birkaçı müstesna devrin ileri gelen ricali de umumiyetle mânen düşük seviyede insanlardı. Bu sebeple Moğol tahakkümünü ve memleketin içine düştüğü inhitatı önlemek mümkün olmadı. Keykâvus'un putperest Moğollara karşı mücadelesinde Anadolu halkı onunla beraber olduğu hâlde ahlâkî zaafları, Kir Haya ve Kir Kedid adlı Hristiyan dayılarına büyük bir nüfuz ve mevki vermesi ve nihayet emîrlerin kendi aralarında ve Moğollar nezdinde yaptığı entrikalar bu Sultan ile birlikte Selçuklu Devleti'nin sukûtuna sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, s. 548-640; Aksarayî, *Müsâmeret'ül-Ahbâr,* s. 36-71,75 vd.; Baybars Mansûrî, *Zübdet'ül-Fıkra*, (British Museum, Add, 23325, 25[a]-30[b], 35[b] vd., 52[a]-53[b], 67[b] ve bundan naklen Aynî, *İkdü'l-Cümân*, Veliyüddin XIX, 353, 363-365, 377-385, 420, 425, 452, 473, 510); Anonim, *Selçuknâme*, s. 50-55; Ebu'l Ferec, *Chronography*, s. 412 vd.; 422, 424, 426, 435, 442; Vincent de Beauvais, XXXII, 26 vd.; *The Journey of W. of Rubruck*, (İng. trc. Rockhill), s. 280; G. Pachymeres, (Frns. trc. Cousin, VI. 14, 108-112, 114, 190-198, 969-971); G. Akropolites, (nşr. Heisenberg), s. 69; N. Gregoros, (Bonn), I, 82, 94, 100, 137, 229; Abdüzzâhir, *Sirâtü'l-Mâlik al-Zâhir*, (British Museum, Add, 23331, 40[b]-42[a]); *Baybars Tarihi*, (trc. Şerafeddin Yaltkaya, s. 22, 32); Zehebî, (660 yılı vakaları); Nüveyrî, (Köprülü kütüp. nr. 1188, IV, 19[b] vd., 221[a]-226[b]); Makrîzî, *es-Sülûk*, (Frns. trc. Quatremere, I, 56, 63, 89, 175, 234, 240); İbn Şeddâd, *al-Â'lak al-Hatıra,* (British Museum, Add. 23334, 64[b]); Reşîdüddîn, (nşr. Quatremere, s. 322 ve nşr. Blochet, 260, 550); *Altın Orda Devleti Tarihine Ait Metinler*, (nşr. İ. H. İzmirli), s. 123, 175, 259, 261, 351; Eflâkî, *Menâkib'ül-Ârifin*, (Türkçe trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1950; (Frns. trc. CI. Huart, I, p. 136, 331, 349; II, p. 195 vd.); *al-Tarassul*, (Bibl. Nat. Suppl. Pers, 1353, 181[a]-182[a]); M. D'Ohsson, *Histoire des Mongols*, III, 92-99; Cl. Cahen, *Les Turcomans de Rum*, (Byzantion 1939, XIV, 131-137); aynı müellif, *Notes pour I'histoire des Turcomans*, (JA, 1951, s. 335-340); P. Wittek, *Yazıjıoghlu on the Christian Turks of the Dobruja*, (BSOAS, 1952, XIV/3, 639-668); Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri", III, (*Belleten*, XLV, 27-43); "İzzeddin Keykâvus'a Ait Bir Temlîknâme", (*Z. Velidî Togan Armağanı*).

IV. RÜKNEDDİN KILIÇARSLAN[1] (... - 1266)

II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ortanca oğludur. İbn Bîbî, anasının Rum cariyesi olduğunu kaydeder ki bu husus Ebu'l Ferec'in Arapça muhtasarı ve Vincent de Beauvais tarafından teyit edilmektedir. Yalnız bu sonuncu müellif, Kılıçarslan ile Keykâvus'u birbirine karıştırır. Bunlar arasındaki mücadeleler esnasında Konya'dan geçen Guillaume de Rubrouck Kılıçarslan'ın anasını Türk gösterir ve ihtilafı Müslüman ve Hristiyan anadan doğmuş olmalarına hamleden II. Keykâvus, Selçuk Sultanı sıfatı ile Güyük Han'ın cülûs merasiminde hazır bulunmak üzere Moğolistan'da toplanan kurultaya (644/1246) davet edildiği zaman yerine Kılıçarslan gönderildi. Kılıçarslan ve maiyeti oradan dönerek ağabeyinin azline dair bir ferman getirdi ve 646'da Sivas'ta istiklâlini ilan etti. Fakat emîrlerin araya girmesiyle üç kardeşin birlikte tahta çıkmasına karar verildi (647/1249). Bununla beraber bu müşterek saltanat uzun sürmeyerek iki tarafa mensup emirlerin ihtiras ve tahrikleri neticesinde Kılıçarslan, Konya'dan kaçarak 652 yılında (1254) Kayseri'de tekrar müstakillen saltanatını ilan etti. Bu münasebetle vuku bulan muharebede mağlup olan Kılıçarslan önce Amasya, sonra da Borglu (Uluborlu) Kalesi'nde hapsedildi.

Keykâvus 654 yılında (1256) Moğol kumandanı Baycu Noyan'a mağlup olunca, Kılıçarslan hapisten çıkarılarak tahta geçirildi. Lâkin Baycu'nun Anadolu'dan ayrılması üzerine Keykâvus tekrar gelip Konya tahtını işgal etti. Bunun neticesinde Kılıçarslan ve müttefiki bulunan Moğollar ile Keykâvus arasında mücadele yeniden başladı. Böylece fasılalar ile Selçuklu tahtında gâh müşterek olarak gâh kendi başına saltanat süren Kılıçarslan nihayet ümerâsından Muineddin Pervane, Moğolları ve ağabeyinin maiyetindeki bazı devlet adamlarını elde etmek suretiyle Keykâvus'u 659'da (1261) katî olarak tahtı terke mecbur edince bütün Selçuk ülkesinin sultanı oldu.[2]

Kılıçarslan, Keykâvus'u tardederek saltanatı elde etmekle beraber önce ağabeyine mensup kuvvetlerle uğraştı. Bunlar Konya-Akşehir arasında mağlup edildikten sonra da Türkmenlerin isyanı mühim bir gaile teşkil etti. Filhakika Moğolların

---

[1] *İA*, C. VI, MEB, İstanbul 1987, s. 703-707; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, 2010, s. 617-626; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 287-292.

[2] Osman Turan, "II. Keykâvus", *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 642-645.

II. KEYKUBAD[1]

II. Keyhüsrev'in oğlu ve I. Keykubad'ın torunudur. Anadolu'da Gürcü Hatun adı ile maruf olan anası Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kızı Thamar olup[2] bu prensesin babası Selçuklu ailesinden Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah'ın oğludur.

Gıyaseddin Keyhüsrev, Gürcü Hatun'a meclûbiyeti dolayısı ile Keykubad doğunca en küçük oğlu olmasına rağmen onu derhal veliaht tayin etti ve gereken biat merasimini de yerine getirdi. Fakat Keyhüsrev ölünce (1246), devlet erkânı an'ane icabı onu değil büyük kardeş bulunan Keykâvus'u tahta çıkardı. Keykubad'ın bu esnada 7 yaşında olduğuna dair Vincent de Beauvais'nin kaydı babasının Gürcü Hatun ile evlenmesinden hemen bir yıl sonra dünyaya geldiğini gösterir. IV. Kılıçarslan[3] Moğolistan'dan ağabeyi II. Keykâvus'un[4] azline dair bir yarlık ile dönünce Celâleddin Karatay hem Selçuklu Devleti'nin itibarını korumak hem de Moğolları tatmin etmek maksadı ile üç kardeşi birlikte tahta çıkardı. Bu suretle 647-652 yılları arasında Keykubad da üç sultandan biri oldu. Kaynak ve tetkiklerde bu üç kardeşin müşterek hâkimiyet devresi çok karıştırılmıştır. Bu müşterek saltanat zamanında hutbede ve sikkede de tabiatıyla üç sultanın adı birlikte zikrediliyordu. Bununla beraber Alâeddin Keykubad'ın saltanata iştiraki bir isimden ibaret kalmıştır. Hatta kitâbeler üzerinde de ekseriya, "Büyük Sultan" sıfatı ile yalnız Keykâvus'un adı yazılıyordu.

Keykâvus, Karatay'ın ölümü üzerine Moğolistan seyahatinden vazgeçince, bazı mazeretler beyan ederek, Moğol elçilerini geri çevirirken Mengü Han'a yazdığı mektupta *"Şimdi benim gibi bir sultan olan kardeşim Alâeddin'i gönderiyorum."* demiş ve hediyelerle onu 1254'te (652) yola çıkarmıştır. Keykubad'a mensup emîrler, babası zamanında veliaht olduğunu ileri sürerek onu tahta çıkarmak ve bu sayede kendilerine mevki temin etmek niyetindeydiler. Yol boyunca bu maksatlarını ifadeden çekinmediler. Aksarayî'ye göre Erzurum'a vardıkları zaman Keykubad ağabeyine mektup yazarak Baycu Noyan'ın istediği vergilerin ödenmesinde müşkülat çıkarılmamasını tavsiye etmekte ve Moğolları memnun edici

---

[1] *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 661-662; Osman Turan, *Makaleler*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 565-568; *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (haz. Altan Çetin, Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s. 293-296.

[2] Turan, "II. Keyhüsrev", *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 620-629.

[3] Turan, "IV. Kılıçarslan", *İA*, C. VI, MEB, İstanbul 1987, s. 703-707.

[4] Turan, "II. Keykâvus", *İA*, C. V/II, MEB, İstanbul 1987, s. 642-645.

Dizin

A

Abaka Han 203
Abbasiler 32, 252, 276-277
Abdülcelil Kazvînî 272, 278
Abdülkadir İnan 382
Âb-ı Garm 81
Afrâsyâb 277, 279, 281
Afşin 19, 22, 34, 215
Ahlât 59, 80, 100, 105, 138-139, 141-146, 148, 164, 167, 328, 352, 368
Akkoyunlu 331
Aksaray 15, 23-24, 27, 54, 65, 67, 70, 73- 74, 78-79, 89, 92-95, 115, 122, 143, 158, 172-175, 179-180, 209, 231, 234, 240, 249, 323, 334, 336, 349-353, 362, 434, 436-437, 439, 441, 446, 509
Alâeddin Keykubad 74, 84, 99, 101, 106, 114-116, 131, 132-136, 138, 141, 143, 145, 147, 150-151, 155, 165, 183, 189, 204-205, 208, 227, 235, 239, 252, 278, 327, 349-354, 365, 367-369, 413, 415-416, 425-426, 429, 430, 432-433, 439, 442, 447-449, 460, 467
Alâiye 132-134, 138, 149-150, 152, 155, 167-168, 178-179, 233, 287, 327, 349, 350, 418, 464
Âlameddin Kayser 114
Alaşehir 46, 61, 64-65, 68, 78, 85, 114, 116, 326
Alâüddevle Ali Bey 459
Alexios 17-18, 25-26, 28-30, 32, 38, 97
Alexis Gifard 56
Alexisos Komnenos 43-44, 46, 82, 345
Alparslan 13-17, 19, 21, 33, 85, 214-217, 228, 267-269, 304, 313-314, 316-318, 337-341, 344, 513, 514
Alp İlig 16, 28
Altun-Aba Medresesi 108, 369, 372
Altun Boğa 124
Amasya 17-18, 30, 47, 60, 66, 89-90, 97, 160-161, 166, 173, 177, 185, 189, 197, 304, 321, 328, 375, 417-418, 445, 513-515
Amid'ül-Mülk 271
Anadolu 7, 14-32, 34-50, 53, 59, 62, 64-65, 67-68, 70, 72-75, 77, 79, 82-84, 89, 93, 98-102, 105-106, 109, 113, 115-116, 118, 120, 122-123, 125-126, 129, 131-132, 134, 137-139, 141-142, 145-147, 149-153, 155, 157, 159-160, 163, 165-171, 173-177, 180-181, 183, 186, 188, 190-191, 202-205, 208-210, 213, 215-232, 235-238, 240-245, 247-250, 271, 276, 278, 280, 283, 285-286, 289-290, 294-302, 306-307, 309-310, 314-325, 327-336, 341-350, 352, 354, 359-360, 362-363, 368, 370, 372, 375, 377-378, 380-384, 413-414, 417-420, 426-427, 432, 438, 442, 445-447, 449-450, 453-454, 456, 459-460, 462-466, 472, 476, 515
Andronikos 65, 71, 135, 139-141
Anna Komnena 18, 24, 26-28, 30, 41, 50
Anonim Selçuknâme 13, 14, 16, 20, 61, 67, 70, 92, 95- 97, 119, 126, 133-134, 136, 144, 180, 188, 351, 418, 430-432, 434-438, 440-444, 446, 448, 450, 456
Antakya 16, 20, 23-24, 26-29, 31-35, 37-39, 41, 46-47, 53, 55, 85, 99, 121, 135, 281, 318-320, 344-345
Armağan Şah 416-421
Arslan Basâsirî 283
Arslan-Doğmuş 173-174, 190-191, 200, 379, 418, 437, 465-467
Arslan Yabgu 13, 37, 317-318, 343
Artuk Bey 14, 18-19, 36-37, 317-318, 343-344, 346
Arz'üt-Türk 279
Asi Nehri 33

Atsız 5, 6, 14-15, 17, 19, 22, 109, 318, 344
Attila 213
Avasım 32
Aya Vasil 500
Ayıntab 55
Ayn Câlût 280
Azerbaycan 19, 21, 59, 65, 73-74, 141, 143, 146, 222, 285, 313, 316, 330, 334, 341-342, 345, 351, 446, 477
Azez 16

B

Babaî İsyanı 160, 163, 165, 248
Babaîler 160, 162, 245, 417-418
Baba İshak 160-162, 246, 248, 328-329, 334, 418, 431
Baba Rasul 161
Bâbek 240, 241
Bağdat 24, 27, 31, 48, 74, 86, 108, 132, 152, 174, 201, 204, 209, 226, 227, 230, 232, 268-269, 271-272, 280, 283-284, 286-287, 314, 325, 348, 432, 441, 448, 466-468
Bahaeddin Veled 142, 365
Bahreyn 19, 272
Barak Baba 162, 246, 250, 334
Barsam 33
Battal Gâzi 59, 202, 225, 286, 334
Batu Han 167, 173, 184, 440, 442
Baudouin 61, 155, 167-168, 170
Baybars 33, 35-36, 75, 86, 108, 128, 151, 169, 175-176, 180-182, 184, 187-188, 203, 280, 329, 331, 354-355, 362, 380, 433, 444-445, 447, 450, 452, 456, 460, 464
Baycu 163, 165-167, 173-174, 177, 183, 329, 330, 351, 362, 432, 440-442, 446
Baycu Noyan 173-174, 177, 183, 329, 440
Bedreddin Aynî 280
Behisni 53, 55, 58, 124, 146
Behlül Dânâ 303
Behrâm Şah 67, 91, 100, 104, 429
Berke Han 175
Bezm ü Rezm 30, 384, 446, 459-460
Birecik 13
Bizans 13-32, 35, 38-39, 41-46, 53, 56-57, 59-65, 67-68, 71, 74, 77-79, 81-82, 84-85, 90-91, 93, 95, 97-98, 106, 111, 113, 116, 131-132, 149, 175, 178, 187-188, 201-202, 209, 214-223, 225, 226, 229-231, 233, 268, 275, 279, 281, 293, 296, 302, 305, 309-310, 313-314, 316-320, 322-325, 330, 332-333, 335, 337-348, 372, 374, 378, 380, 414-415, 427, 462-463
Bizans İmparatorluğu 20, 42-44, 67, 74, 82, 214, 217, 220, 226, 229, 231, 314, 316, 318, 325, 330, 344-345
Bohemond 46-48, 121, 135-136, 321
Bryennios 18, 20-21, 23, 25, 29
Burûciyye 371, 468-469, 471
Buzağı Baba 181, 246
Büveyhîler 276-277, 284
Büyük Selçuklular 23, 32, 34, 37-38, 332

C

Caber Kalesi 40
Cacaoğlu Vakfiyesi 365, 469-470
Câhiz 276278
Cavakhet 313314
Câvlâkîler 239, 241-244, 246
Celâleddin Harizmşah 137-138, 145, 163
Celâleddin Karatay 147, 159, 170-171, 183, 354, 416, 425-426, 430-435, 437-438, 440, 442, 446, 457, 464, 471, 473, 477
Celâleddin Mengübirti 141, 151, 368
Cemâleddin Hotanî 437
Cenevizliler 204
Ceziret'ül-Uşşâk 120
Chalandon 18, 24, 26, 30, 51, 76, 309
Claude Cahen 229
Cl. Cahen 16, 19, 40, 51, 76, 87, 118, 129, 153, 170, 172, 176, 179, 182, 460
Cormagon Noyan 144, 163

Ç

Çağrı Bey 284, 313, 341
Çaka 42-44, 46, 51, 320, 321
Çavlı 48-49, 136, 143-144, 159, 368, 379, 415
Çepni 332
Çingiz Han 276, 383
Çökürmüş 48-49

D

Dânişmend Gâzi 16, 45-47, 225, 249-250, 286, 334
Dânişmendliler 50, 53, 55, 57, 73-74, 132, 202-203, 249, 322, 379
Davudşah 138-139
Dede Korkut 225, 250, 308, 334, 382-383
Dehistan 272
Divriği 17, 81, 100, 138, 320, 471
Diyarbekir 13, 35-37, 48, 80, 105-106, 126, 137, 144, 147, 157-160, 167, 189, 278, 320, 328, 350, 439
Dolat 16, 54
Drakon Suyu 26
Dulûk 34

E

E. Blochet 75, 86, 108, 128, 151, 169, 237, 428
Ebu Hanife 72, 277, 286
Ebu İshak Şirazî 269, 271
Ebu'l Ferec 15, 23, 27, 30, 32-36, 41, 50-51, 75, 86, 93, 124, 126, 131, 133, 136, 143, 145, 147-148, 161, 169, 176-177, 181-182, 184, 188, 248, 426-427, 431-435, 438, 440, 442, 444-446
Ebu'l Gâzi 30, 42
Ebu'l Kâsım 24, 29, 32, 41-42, 189
Ebu'l-Kāsım el-Bekrî 271
Ebu Sa'd es-Sincânî 477
Ebussuud Efendi 295
Eflâkî 151-152, 169, 176, 178, 181-182, 244-246, 251-353, 365-366, 369-370, 378, 418, 441, 443, 465- 467, 470-471
El-basan 14, 19, 20-21
Elbistan 33, 47-48, 53-54, 56-57, 66-67, 80, 83, 89-90, 94, 97, 100, 124-125, 159, 161, 173, 203, 328, 331, 350, 363, 449-450, 499, 510
el-Cezire 49, 55, 65, 163
el-Melik'ül-Âdil 79, 82, 84, 121-122, 124, 137
el-Melik'ül Nâsır 156-157
el-Melik'üz-Zâhir 80, 84, 117, 121-122, 124
el-Muazzam 75, 137
el-Omerî 235, 354-357, 380, 445, 450-456
Emîr Balduk 33
Emîr Buldacı 33, 319
Emîr-i dâd 198, 434
Emîr Porsuk 22-24, 320
en-Nâsır-Lidînillâh 116
Ermeni Krallığı 46, 83-84, 90, 93, 114-115, 121, 133-135, 225, 227, 233, 327
Ermeniler 31, 114, 136, 166-168, 173, 220-221, 233, 250, 319, 334, 343, 346, 464
Esed'üd-Devle 499
Eskişehir 25, 45-46, 50, 56, 59- 61, 64, 66, 89, 321, 323, 325
Esterâbâdî 459-460, 513
Eşârîlik 272
Eşen Çayı 111
Evliya Çelebi 206-210, 359, 362-365, 462, 464
Eyyûbîler 125, 139, 141, 146, 326

F

Fahr'üd-Devle 271
Fatih Sultan Mehmed 235
Fırat 16-17, 30-31, 34, 38, 40, 48-49, 53, 57-58, 100, 126, 138, 156, 319, 322, 324-345
Frigya 25, 318

G

Gabriel 16, 31, 33, 43, 46, 50, 129, 152, 170,

202, 319-320, 345, 350, 353, 430, 449, 451
Gagavuz 175
Gars'al-ni'ma 15-16
Gâvele Kalesi 81, 112, 158, 178
Gazalî 148, 269, 467
Gazan Han 285, 298-299, 352, 372
Gaziya Hatun 168
Genceli Kiragos 151, 169
Gerdîzî 383
Gevher-Ayîn 272
Gevher Hatun 19
Gıyâseddin Keyhüsrev 66, 77-85, 94, 111, 113, 118, 131, 155-158, 160, 167-169, 177, 303, 349-352, 367-368, 372, 413, 415-417, 427-428, 431-432, 449-450, 475
Gıyaseddin Mesud 240
Gök Medrese Vakfiyesi 469
Göksun 31, 33, 39, 46, 53, 122, 324, 358
Göktürkler 213
Guillaume de Tyr 28, 33, 44, 50, 75
Gulâmhâne 134, 428
Gunyet'ül-Kâtib 444, 473
Gümüştigin 16-17, 30, 33, 47, 319-322
Gümüştigin Ahmed Gâzi 17, 30, 33, 319, 321
Gürci Hatun 168
Gürcistan 65, 82, 100-102, 104-106, 141, 144, 146, 168, 224, 313, 326, 328, 343
Güyük Han 171, 177, 435

H

Habur Nehri 40, 49
Hacı Bektaş 246, 249
Haçlılar 30, 33-34, 36, 43-47, 50, 69, 73, 121, 125, 190, 218-219, 231, 278, 320-321
Haçlı Seferleri 19, 43, 217-218, 226, 323, 333, 335
Hâkim Senâî 268
Halep 15-16, 22, 24, 34-37, 40, 47, 49, 55, 80, 82-84, 91, 108, 117, 120-122, 124-125, 134, 136-137, 147, 156-157, 159, 164, 166-167, 172, 203, 272, 318-319, 328, 344, 346, 440, 446, 450
Halife Mu'tasım 276
Hamdullah Kazvînî 76, 86, 152, 169, 204, 209, 277, 297, 299, 336, 372, 413, 460
Harezmşah Muhammed 254
Harizmliler 146, 156, 159, 162
Harput 31, 37, 57-58, 63, 82, 91, 100-102, 105, 109, 143-144, 146, 156, 159, 163, 209, 320
Hasan Dağı 30, 46, 249, 321
Hazarlar 230-231
Henri Pirenne 290
Herevî 59, 72, 286
Hetoum 14, 28, 34, 86, 135, 139-140, 151, 169, 428
Hong-nu 213
Horasan 20, 27, 35, 41, 268, 276, 278, 285-286, 309, 342, 345, 475, 477
Hûrremî 242
Hurzâd u Pârizâd 91
Hülagu 173-175, 178-180, 188, 190
Hüsameddin Kaymeri 158
Hüsrev Fîrûz 283

I

III. Ahmed 30, 363
III. Conrad 323
II. Keykâvus 177, 182-183, 189, 352, 438, 447, 465
II. Kılıçarslan 29, 46, 50, 83, 86, 89, 123-124, 151, 186, 203, 205, 217, 223, 226, 231, 235, 323-324, 332-335, 349-351, 367, 369, 371, 378-379, 413
II. Leon 83-84, 94, 98, 114, 121, 134, 326
II. Mesud 175, 330, 513
II. Murat Devri 248
I. Keykubad 123, 163-164, 171, 183, 350, 417, 427, 435, 440, 448, 449
Isaak Komnenos 17, 343

İ

İbn Battuta 207, 209, 243-244, 360, 375, 418-419, 426, 456
İbn Bîbî 15, 40, 76, 78, 80-81, 84, 86, 90, 94-96, 101, 103, 108, 111-112, 114, 116, 119-128, 133-136, 138-139, 142-145, 147-149, 151-153, 156, 158-160, 169, 176-179, 182, 184, 186, 188-191, 208, 239, 248, 297, 301-304, 350-352, 360, 362, 367-369, 372, 374, 379, 413-419, 425-450, 456-457, 460, 462, 465, 467, 475-476
İbn Fadlan 376, 383
İbn-i Hassûl 277
İbn Saîd 364
İbn Şeddâd 20, 30, 33-34, 47, 68, 75, 86, 108, 152, 169, 176
İbnü'l Azrak 15, 36, 49, 51, 57, 59-60, 303, 352
İbnü'l Esîr 40-41, 48-50, 56, 67, 70, 72, 82, 86, 90-91, 107-108, 111-112, 128, 131-132, 134, 136, 139, 151, 232, 378
İbnü'l Fuvatî 182, 432-433, 466
İbn Vâsıl 36, 86, 108, 121, 123, 128, 134, 151, 169, 428
İbrahim Yınal 32, 280, 346
İ. Hakkı Uzunçarşılı 86, 109, 152, 170, 357, 371, 375, 416, 427, 429, 438, 447, 468
İlhanlı Devleti 297-298, 446
İmâdeddin Zengî 187
İran 19, 21, 23, 37, 48, 50, 65, 91, 103-104, 107, 141, 144, 146, 173, 204, 214, 217, 224, 227, 231, 242, 276-279, 285, 287, 290, 298-299, 301, 305, 315, 317, 319-320, 326, 330-331, 341, 346, 348-349, 368, 370, 377, 446, 477
İznik 20-21, 2-27, 29, 32, 33, 38, 41-45, 47, 50, 59, 80, 82, 84, 111, 116, 118, 126, 144, 159, 167, 174, 318-321, 326, 344-446

J

Jean Komnen 64

K

Kâbusnâme 148, 380
Kadı Ahmed 51, 67, 76, 86, 92, 104, 108, 111-112, 128, 133, 144, 151-152, 169, 181-182, 184, 243, 245-351, 381, 383-384, 432-433, 437, 513
Kadı Burhaneddin 204-205, 210, 331, 380, 460
Kadı İbn Ammâr 28, 32
Kadisiye 216-217
Kagık 314
Kahire 24, 36, 108, 128, 151, 169, 201, 380, 466-468
Kâim bi-Emrillah 280, 283-284, 340, 346
Kalenderîler 242244, 251
Kalkaşandî 205, 354,-357, 429, 450-452, 454-455, 469
Kâmil el-Tâbir 73
Kapadokya 14, 28, 30, 32, 45, 91, 102-123, 249, 321, 322
Kara Arslan 57, 63, 91, 100, 123
Karakoyunlu 331
Karamanlılar 137, 158, 179, 331, 352, 460, 462
Karatay Kervansarayı 354, 358-359, 362, 448-450, 455, 459
Kara Tigin 30, 33, 38
Kaşgarlı Mahmud 279-280, 382
Kâşgarlı Mahmud 275
Kâtip Çelebi 240-241
Kavurt 14, 18-19, 269, 344
Kayseri 15, 17, 23-24, 27, 30, 45-46, 54, 56-58, 66-67, 70, 78, 82-83, 89-96, 98, 108, 114-115, 117, 121, 123, 125, 132, 134, 136-138, 144, 147, 149, 150, 152, 156-157, 161, 164, 166-167, 173, 177-178, 201-205, 208-209, 215, 221, 223, 226, 233, 249, 278, 287, 316, 327-329, 334, 336, 349-350, 353-355, 357-360, 363, 375, 415, 417-418, 428-430, 436, 439, 442-443, 447, 449-451, 454, 460-463, 474, 499-500, 502, 504, 506-512

Kazvînî 76, 86, 152, 169, 204, 207-209, 272, 277-278, 287, 297, 299, 336, 365, 372, 380-381, 413, 460
Kemaleddin Kâmyâr 152, 156-159, 368, 430
Kemaleddin Rumtaş 426, 446-448, 471, 477, 499, 502
Kenesarı Destanı 382
Kerimüddin Aksarayî 13, 247, 298, 352, 433
Keşiş Grégoire 54, 55, 56, 71, 75
Keşiş Pierre 43, 44
Keyhatu 298, 303
Keykâvus 79, 81, 85, 97, 113-128, 131-134, 136, 141, 148, 171-180, 182-183, 185, 187-189, 197, 203, 205-206, 239, 252, 296, 302-304, 326-327, 349-352, 362, 365, 367, 374, 384, 413-414, 417-419, 432-433, 435-443, 445-447, 449, 464-465, 473, 477, 498, 514
Keykubâdiye Sarayı 147, 149, 157, 430
Kılıçarslan 29-30, 37-38, 40-51, 53-75, 77-81, 83-86, 89-95, 97-102, 105-106, 108, 111-112, 115, 123-124, 138, 147, 151, 155-156, 160, 171-175, 177-183, 186-187, 190, 203, 205, 217, 223, 226, 231, 235, 239, 249, 297, 303-304, 320-321, 323-324, 325-326, 329-330, 332-335, 349-352, 362, 367-369, 371, 378-379, 413, 417, 419, 432, 434-437, 440, 442, 445-448, 450
Kıpçak 82, 103, 134-135, 153, 184, 203, 232-233, 326, 379-381, 462
Kırım 134-135, 139, 175, 203, 230, 232-233, 290, 350, 415
Kırkgeçit Suyu 26
Kızıl Elma 225
Konya 15, 20, 23-24, 27, 45, 49, 54-55, 61-62, 66-70, 72-74, 77-81, 84-85, 90-98, 104, 106-109, 111-117, 121, 126, 131-133, 138, 142, 148, 150, 152-153, 158, 161, 165-168, 170, 173-175, 177-181, 187-189, 197, 199, 200-204, 206, 208-209, 215, 223, 226-227, 231, 234-235, 245-246, 287, 303, 316, 318, 321-325, 327-328, 331, 333-336, 344, 349-350, 352, 354, 360, 363, 365, 369-375, 377, 379, 384, 414-415, 418-419, 425, 428-429, 435, 437, 439, 441, 443-448, 453, 457, 460, 462-465, 467, 470-472, 474, 477-478
Kösedağ Bozgunu 166, 178, 425, 431-432
Kösedağ Muharebesi 123, 167, 189, 432, 446-447
Kraliçe Rosudan 102, 144
Kraliçe Thamar 65
Kubâdâbâd 148-150, 158, 287, 328, 335, 417-418
Kulan Arslan 37, 42
Kuman 32, 224, 462
Kumdanlı 29, 61, 218, 231
Kur'ân 149, 216, 243, 285, 287, 378, 443, 466, 471, 513
Kutalmış 13-17, 19-24, 27, 32-33, 36-38, 40, 48, 215, 313-314, 317, 343-344
KUTALMIŞOĞLU SÜLEYMAN ŞAH 9, 13
Kyr Vart 133

L

Lâdik-i suhta 97
Lampron 98-99, 123, 135-136, 167, 179, 327
Larende 56, 69, 114-115, 121, 123, 372
Luluva 114, 117, 121, 123

M

Mahmud Tuğracı 440-441
Mâhperi Hatun 155
Malatya 15, 16, 31, 33, 43-44, 46-50, 56-58, 62-64, 66, 70-71, 80-81, 89, 93, 97, 100-101, 106-107, 113, 117, 124-126, 131, 137, 144, 146, 156, 158-159, 161, 166, 173-174, 202, 226,

250, 316, 319, 320-322, 324, 328, 333-334, 345, 350, 368, 417, 430
Malazgirt Meydan Muharebesi 14, 214, 216, 228, 316, 340
Malazgirt Zaferi 17-18, 21, 31, 37, 62, 202, 213-218, 221, 315-317, 325, 337, 340-343
Mansur 13, 16, 19-21, 23-24, 105, 131, 137, 146, 157, 159, 161, 327
Maraş 31, 33, 39, 46-47, 53-54, 58, 84, 87, 114, 121-122, 124, 136, 146, 153, 159, 161, 173, 324, 328, 331, 343, 417, 446, 448, 459
Marco Polo 204, 280, 376, 381, 383
Mare Nostrum 230
Maverâünnehr 275, 278, 360
Mavrozomes 80-81, 84, 111
Mazdek 240-241
Mazenderan 272
Mecdüddin İshak 85, 91, 113, 116-117, 120
Medh-i Fakr 445
Mehdîlik 272
Melâmîler 244
Melike-i Âdiliye 368, 417, 430, 435
Melik Gâzi 322, 375
Melikşah 14-20, 22-25, 27-38, 40-42, 49, 65-67, 69-70, 77-79, 89-95, 142, 205, 268-269, 272, 277, 284, 286-287, 302, 308, 313, 316-320, 325, 337-338, 341, 344-346, 462-463
Melissenos 25, 29, 345
Menâkıb'ut-Türk 276
Menâkıb'ül Ârifîn 444
Menbiç 125
Mengücek Beyliği 324, 327
Mengücek Gâzi 17, 319, 375
Mengü Han 172-174, 183-184, 438, 440-442, 445
Mengü Tangrı 279
Meraga 141
Merv 267-268, 279, 285, 287, 313
Meşhed 46, 147, 156, 166, 285-286, 358, 461, 508, 510, 511
Mevlânâ 149, 181, 190, 200, 209, 245-247, 286, 352-353, 366, 369, 371, 378, 420-421, 438, 441, 443-444, 465-466, 468, 470-471, 505-506
Mevlânâ Celâleddin Rumî 149, 181, 286, 378, 443, 465
Mevlevî 142, 149, 250
Mıcingerd Kalesi 103
Mısır Fâtımîleri 32, 35
Mihael Dukas 17
Mihail Paleologos 175
Miryokefalon Zaferi 62
Moğollar 142, 144-146, 150, 158, 163-166, 168, 171-177, 180, 226-228, 239, 280, 285-286, 329, 343, 349, 358, 372, 377, 384, 435, 439-440, 446
Mongoloid 222
Mugiseddin Tuğrulşah 66, 80-81, 114-115, 144, 183
Muhyiddin Mesud 66, 69, 74, 79, 89, 91, 93-95, 97
Muineddin Pervane 168, 174-175, 177-178, 180, 297, 352, 465, 470
Muizzeddin Kayser Şah 89, 93, 97
Mukaddesî 276, 377
Musul 35, 48-50, 59, 72, 82, 84, 132, 138, 147, 188, 209, 246, 321, 323, 336, 345
Muzafferüddin Gök Böri 126, 144, 327
Muzafferüddin Mesud 238, 241
Mübârekşah 279-280, 362
Mübârizeddin Er-Tokuş 83, 120, 133, 155, 354, 413-416, 419, 422, 427, 431, 444
Mühezzibüddin Ali 159, 165-167, 189, 431-432, 439, 457
Müsâmeret'ül-Ahbâr 13, 36, 76, 86, 108, 112, 128, 152, 169, 176, 182, 184, 189-191, 239, 298-299, 301, 350-352, 367, 372, 413, 432, 438, 440-442, 444, 446, 450, 456, 460, 475

N

Nasır 15, 147, 505

Nasireddin Berkyaruk Şah 66, 89
Necmeddin Nahçıvânî 172, 441, 457
Necmeddin Razi 149
Netâyic'ül-Vukuât 295, 363
Niğdeli Kadı Ahmed 51, 67, 76, 86, 104, 108, 111-112, 128, 133, 144, 151-152, 169, 181-182, 184, 243, 245-247, 250-351, 381, 383-384, 432-433, 513
Niketas 57, 60-61, 64, 66, 69-70, 75, 77, 80, 86, 90, 94-95, 108, 111
Niksar 18, 46, 59-60, 66, 89-90, 97, 108, 159, 171, 174, 180, 209, 286, 316, 322, 358
Nizameddin Argun Şah 89
Nizâm'ül-Mülk 13, 148, 240, 252, 254, 267, 269, 271-272, 277, 281, 294, 305-306, 308, 313-314, 337, 361, 380
Norman Reisi Russel 17-18
Nureddin el-Mekkî 247
Nureddin Yanbuî 190
Nureddin Zengî 324, 378
Nuveyrî 70, 132
Nüveyrî 76, 86, 93, 108, 128, 152, 169, 176, 450, 464, 466

O

Oğuz Han 276-277, 281
Oğuz İsyanı 287
Oğuznâme 213, 334
Oktay Kağan 144-145, 152
Orhun Abideleri 213
Osman Gâzi 223
Osmanlı Beyliği 228, 332
Osmanlı Devri 190, 294-296, 300-302, 305, 362, 371, 384, 418-419, 421, 458-459, 461, 474
Osmanlı Kanunnâmeleri 295

Ö

Ögeday Han 328
Ömer Lütfi Barkan 295, 379

P

Papa Gregorius 19
Pavlâkiler 346
Peçenek 21, 32, 42, 61, 216-217, 224, 289, 380, 462
Philaretos 31, 319
Prof. Fuad Köprülü 237, 240, 305, 363, 425, 458
P. Wittek 29, 60, 76, 84, 87, 109, 111-112, 175-176, 185, 427, 446

R

Râfızîler 31
Rakka 40, 147, 157
Ravendî 86, 104, 107, 109, 277, 294, 361, 414
Resul Tigin 13, 15
Reşîdüddîn 128, 176
Rey 13, 18, 283-285, 287, 313-314, 317
Romanos Diogenes 17, 31, 216, 316
Romen Diyojen 339
Rum Dukalığı 30, 320
Rumlar 56, 62, 85, 120, 140, 180, 223, 226, 231-322, 327, 339, 342, 462
Rükneddin Süleyman 24, 37, 65-66, 70, 79-80, 82, 89, 91, 93-95, 97-98, 101, 107, 109, 111, 113, 131, 232, 325, 367, 369, 372, 378, 413

S

Sadeddin Köpek 150, 156-159, 165, 328, 350, 360, 367-369, 431
Sadreddin Konevî 247
Sâhibiyye 365, 371, 384, 466, 471
Saltuk 17, 22, 42, 56, 100-102, 144, 162, 175, 246, 320, 334
Saltuklu Beyliği 326
Samagar Noyan 298
Sâmânîler 239, 252, 380
Samsun 66, 82-83, 94, 97, 118, 139, 140, 180, 203, 206, 221, 232-233, 325-326, 332, 350, 513-514

Sancar Şah 66, 89
Selâhaddin Eyyûbî 62-63, 68, 92-93, 105, 463
Selçuk Devleti 29, 30, 114, 181, 201, 205, 210, 215-216, 222-223, 225-228, 232-234, 280, 283, 299, 309-310, 316, 342-343, 349, 417, 427, 429-430, 432, 439-440, 443, 445- 447
Selçuklular 7, 13-14, 17, 20-30, 32, 34-35, 37-38, 55, 58, 85, 104-105, 116, 119, 121, 127, 129, 135, 137-138, 143, 146, 159, 163-164, 167, 171, 201-202, 213, 215-220, 226, 231- 232, 247, 271-272, 275, 277-278, 289-290, 293-294, 302, 307-308, 315-316, 318, 323, 327-329, 331-332, 336, 339, 347, 361, 363, 371, 378-379, 427, 449, 456, 462, 466, 468, 514
Semerkand 252, 286-287, 308, 361
Seyfeddin Ay-aba 429
Seyfüd-Devle 156
Sıbt İbnü'l-Cevzî 15, 41, 51, 54, 71, 75, 86, 93, 108, 128, 149, 152, 160, 169
Sinaneddin Yakut 163
Sinop 26, 30, 33, 38, 83, 116, 118-121, 126-128, 132, 135, 139-140, 180-181, 203, 220-221, 232-233, 243-244, 319, 326, 336, 349-350, 414, 514
Sistan 278
Sivas 15, 17-18, 30, 46-47, 54, 57-59, 65-67, 77, 82, 89, 91-92, 94-95, 101-102, 105, 115, 119, 124-127, 129, 131-132, 139, 143-144, 159, 161, 164, 166, 172, 174, 177, 201-210, 215, 221, 223, 226-227, 232-233, 235, 287, 296, 316, 322, 324, 326-329, 336, 349-350, 352-353, 357-360, 362-365, 371, 380, 384, 417-418, 429, 433-435, 438, 442, 451, 453-454, 457, 463, 466-469, 473, 476
Siyasetnâme 148, 186, 238, 240, 252, 254, 294, 362, 380
Sugur 32
Suğdak 134, 135, 137, 139, 150, 153, 233, 327, 350, 415
Sultan Mehmed Tapar 48, 287
Sultan Melikşah 14, 17, 37, 40, 272, 286
Sultan Sancar 27, 108, 116, 279, 285, 286, 322, 468
Sultan Veled 246
Sumeysat 33
Suvayda 147
Süleyman Şah 13, 16, 20, 22, 24, 26, 28-29, 30, 3-41, 49, 65, 80, 82, 89-91, 93-99, 101-102, 104-109, 111, 113, 220, 225, 232, 317-320, 343, 345-346, 367, 369, 372, 413
Süryani Mihael 14, 27, 47, 56, 58, 60-61, 64, 67, 70, 71, 90-94, 98

Ş

Şâh-ı Zinde 286
Şahinşah 46, 49, 54, 56- 60, 321, 322, 324, 473-474, 477, 512
Şahruh 48
Şamânî 100, 103, 132, 157, 162, 181, 223-224, 247, 275, 289, 332, 378, 380-381, 384, 463
Şehâbeddin Tuğrul 124
Şehnâme 149
Şemseddin İsfahânî 144, 159, 164, 167, 171
Şemseddin Mardinî 465
Şemseddin Tebrizî 243, 465
Şems-i Tebrizî 466
Şerefeddin Yezdî 208
Şîrâzlı Gerûbed 244
Şökli 14-15, 19, 344, 382
Şu'ûbiyye 276

T

Taberistan 272
Taceddin Pervane 157, 369
Tadik 26
Tangrı-bermiş 42, 46
Tapduk Emre 246-247

Tatikios 45
Tebriz 201, 204, 209, 227, 232, 451, 469, 470
Tell-Başer 53, 124-125
Theodore Gabras 30, 322
Theodor Laskaris 80
Thoros 16, 54-55, 324
Timur 105, 208, 210, 251-252
Timurtaş Noyan 330
Trablusşam 28, 32
Trabzon 5, 6, 30, 80, 82, 101, 118-119, 121, 126, 135, 139-141, 143, 148, 152, 155, 159, 167, 180, 203, 219, 221, 227, 231-233, 320, 322, 326-328, 332, 335, 426
Tuğrul Bey 13, 202, 215-216, 268-269, 271, 276-277, 279-280, 283-285, 313-314, 316, 318, 341, 344
Tutak 18-19, 318, 344
Tutuş 22-24, 33, 36-37, 40, 319, 346
Türbe-i Turasan 46
Türkistan 21, 27-28, 215, 221-222, 224, 242, 275, 278-279, 285-287, 289-290, 316, 330, 342, 349, 360-361, 376, 381, 477
Türkiye Selçuklu Devleti 13, 21, 38, 40, 344
Türkler 7, 16-18, 21, 25, 28-29, 32, 34, 39, 40, 42-46, 49, 53, 60-62, 69, 82-83, 99-101, 133, 140, 149, 174, 180, 202, 213-215, 217-226, 232, 250, 272, 275-278, 280, 285, 289-290, 293, 317, 320-321, 323, 332-334, 338-339, 341-345, 347-348, 376-377, 383, 463, 466

U

Uluborlu 60, 64, 66, 68, 70, 77-78, 81, 83, 89-90, 92-94, 177-178, 181, 322, 325, 331, 350, 417, 419, 445
Urfa 13, 16-17, 31, 33, 37, 40, 42, 48, 53, 100, 124, 147, 156-157, 323, 344-345
Urfalı Mathieu 16, 31, 41, 47, 50, 202
Urfalı Vahram 55, 75, 98, 108, 114, 123, 128, 169
Uzun Hasan 250

V

Van Berchem 128, 152, 202, 473
Venedik 152, 185, 235-336
Vincent de Beauvais 119, 136, 151, 156, 158-159, 169, 176-177, 179, 182-183, 248
Viyana 218-219

W

W. Barthold 372, 383

Y

Yağıbasan 54-59, 111, 203, 208, 304
Yağısıyan 48
Yâkut 179, 285
Yassı Çimen 141
Yâvgıyye 14
Yavlak Arslan 238, 303
Yavuz Sultan Selim 267
Yermük 216-217
Yıldırım Bâyezid 210
Yohannes 18
Yunus Emre 245-247, 333

Z

Zahîrü'd-Devle Artuk 18, 36
Zahîrü'd-din Faryâbî 107
Zazadin Hanı 159
Zehebî 36, 64, 86, 128, 139, 143, 152, 160, 169, 176, 181-182, 367, 380, 431, 446
Zekeriya Kazvînî 208-209, 287, 381
Zeyneddin Başara 108, 115, 429, 430